

SPORNÉ OTÁZKY V BÁDÁNÍ O TZV. MAIESTAS CAROLINAE

Jiří Kejř

Pod titulem *Maiestas Carolina* je historikům práva dobře znám návrh zákoníku, který chtěl český král Karel IV. dát své zemi, ale jeho úsilí ztroskotalo roku 1355 na odporu vysoké šlechty. Leckterý čtenář bude pokládat za příliš odvážné, že se odhodlávám k nesnadnému pokusu o interpretaci vzniku, obsahu i příštího ohlasu tzv. *Maiestas Carolina* (nadále jen MC), zejména když se dnes můžeme opírat o nedávno vzniklý její hluboký rozbor.¹ Přesto se rozhoduji k novému kritickému ověření dosavadních výsledků, které byly předloženy v povšechných historických i právněhistorických dílech i v řadě samostatných studií a přece nepodávají zcela uspokojivá řešení mnoha otázek. Od prvního, již před sto lety uveřejněného článku, který se pokusil osvětlit komplikované tema v úplnosti,² se rozvíjely nové poznatky jen zvolna. Objevovaly se závěry, které nebyly bezpečně doloženy podle pramenů, a přinášely často jen opakování dřívějších, někdy jen nedostatečně zdůvodněných domněnek.³

Komplex otázek, které jsou spojeny s dosavadním hodnocením MC, je tak obsáhlý a členitý, že je sotva možné uvážít všechny jednotlivosti ve skromném článku. Je proto vhodné věnovat důkladnou pozornost některým hlavním problémům, vystihnout stav spolehlivých poznatků bez obšírnějších polemik a vytvořit tím východisko k příštím výhledům bádání.

Historikům stála až dosud vážná překážka v cestě k dosažení bezpečných závěrů. Jak se nedávno ukázalo, nereprodukuje edice MC⁴ správné pořadí článků návrhu a četné rukopisy dosvědčují dosud nepostřehnuté zařazení tzv. proemia, což mění předpokládanou systematiku zákoníku. Je proto nutné zabývat se nejdříve vnějšími znaky, aby bylo získáno východisko k dalším úvahám.

I. Dochování

Rukopisnému dochování MC byly nedávno věnovány dvě studie.⁵ Pro účely dalších výkladů postačí předložit jen krátkou rekapitulaci pro rychlejší orientaci čtenáře. V dosud nalezených rukopisech se zjišťuje 58 opisů MC.⁶ Pro naše potřeby je možné vypustit ze zkoumání zlomky a německé překlady. Tři fragmentárně dochované texty mají jen nepatrnou cenu pro textovou kritiku a německé překlady, obsažené ve čtyřech rukopisech, pocházejí teprve z konce 18. nebo počátku 19. století. Jsou to jen individuálně pořízené texty pro studijní potřeby té doby, z nichž jen jedinému sloužilo jako předloha latinské znění, zatímco ostatní německé verze zpracovaly jen pozdější české překlady.

Zůstává tedy 51 textů, které slouží jako podklad ke kritickému prozkoumání památky. Tyto rukopisy tvoří, jak bylo známo už dřívějším editorům, čtyři různé skupiny.

1) Původní latinské znění je známo ze šesti rukopisů. Mezi nimi jen čtyři obsahují celé dílo, zatímco dva jsou neúplné. Návrh se dá spolehlivě rekonstruovat. Několik odchylek svědčí, že tyto rukopisy nebyly opisovány ze společné předlohy, ale identita textu je nesporná.⁷

2) Kompletní český překlad díla se dochoval jen v jediném rukopise⁸ a dva další obsahují jen části, které se ale neshodují s prvním. Protože tyto dva zlomky úplného překladu jsou převzaty z různých míst originálu a nekryjí se, musela by rozhodnout stylistická analýza, zda pocházejí z pera jednoho nebo dvou překladatelů. Pokládám za pravděpodobnější, že jde o různé verze. Ve všech případech jsou to příližitostné práce, pořízené pro potřeby objednatelů, které nevyvolaly další rukopisnou tradici.

3) Hojně je dochován "neúplný" český překlad. Je třeba ihned upozornit, že výraz překlad ve skutečnosti neodpovídá povaze díla, protože odchylky od latinského originálu jsou nápadné.⁹ Pozoruhodnou skutečností je neúplnost textu, který ve všech rukopisech sahá jen k článku 38 a nikde nelze najít pokračování. Názor, že toto zpracování nebylo nikdy dokončeno, je jistě oprávněný. Ale právě tato verze je v rukopisech nejčastěji přejata. Máme k dispozici celkem 24 rukopisů. K nim je možno připočítat ještě další dva; v prvním případě je to mezerovitý opis a ve druhém se dají zjistit individuální dodatky.

4) "Zkrácené" české zpracování je jen výtah z latinského originálu, který sice obsahuje celý text s výjimkou proemia, ale jen krátce shrnuje obsah článků.¹⁰ V rukopisech bývá označen jako *Statuta*. Ve smyslu textové kritiky je třeba jej považovat za Summu. Toto znění má svou historickou cenu pro příští užití MC v českém právním životě, ale přesto je zachováno slaběji než "neúplný" překlad, zmíněný pod číslem 3. Dosud bylo nalezeno 18 rukopisů. V dalším se budeme muset zabývat obojím českým zpracováním, především jejich odchylkami od původního latinského znění.

Dosud objevené rukopisy vznikly bez výjimky až v 15. století a některé z nich dokonce ještě později. To znamená, že i nejstarší mezi nimi jsou nejméně o půl století pozdější než Karlův historický návrh. Po odvolání zákoníka o něm dlouho neslyšíme a teprve daleko později se dovídáme z nepřímých zpráv, že jeho opis byl chráněn na hradě Karlštejně. Známé rukopisy prozrazují, že vznikly v Čechách. Jen výjimečně se nacházejí v cizích knihovnách, kam se dostaly až dodatečně. Žádná jiná země neměla být zahrnuta do okruhu působení zákoníka – ani Morava. MC měla být prohlášena jen pro české království a nikoli pro moravské markrabství a to vysvětluje také čistě český původ jejího rukopisného dochování.

Zákoník měl upravit zemské právo a konflikt o jeho vydání se odehrál jen mezi panovníkem a vysokou šlechtou. To také vysvětlí, proč byla MC zpravidla opisována do sborníků, které obsahují památky zemského práva. Často se v týchž kodexech nacházejí Kniha Rožmberská, Výklad na zemské právo Ondřeje z Dubé, zlomky zápisů do zemských desk nebo jiné menší texty zemského práva. Už zde je vhodné upozornit na zvláštnost, že neúplný překlad i zkrácená *Statuta* jsou zapsána vícekrát v témže rukopise, celkem ve 14 případech, o čemž se objeví zmínky také při dalším výkladu.

Tím, že se MC týkala zemského práva, se také vysvětlí, proč mezi dřívějšími vlastníky rukopisů, pokud je lze zjistit, jsou obvykle šlechtické rodiny, které měly zájem na příručkách zemského práva a objednávaly si jejich opisy pro vlastní potřebu.

Není třeba přihlížet podrobně k některým menším odchylkám rukopisů v pořadí článků, ale jeden zásadní rozdíl edic a rukopisně zjištěných textů musí být vzat v úvahu. "Proemium", které v dosavadních vydáních bylo skutečně postaveno do čela MC, není – s jedinou zcela anomálním výjimkou¹¹ – nikdy umístěno na prvním místě a následuje teprve po pátém článku. Někdy není vůbec jasně odděleno od následujících článků a přímo pokračuje bez mezer textem šestého článku.

To znamená, že proemium zaujímá zvláštní místo ve skladbě díla. Editoři se dali zmýlit nadpisem a nevydali tuto část ve správném zařazení zákonodárné osnovy.¹² Pět článků, které představují skutečný začátek, se nápadně odlišuje od ostatního obsahu. Všechny se týkají křesťanského náboženství a ochrany čisté víry proti kacířským naukám. Bylo známo, že články 3 a 5 převzaly částečně svou formulaci z *Liber Augustalis* – konstitucí císaře Friedricha II, z Melfi,¹³ ale příliš málo se dbalo, že tento úvodní díl MC silně závisí na kanonických zákonících.¹⁴ Už úvodní článek *De fide catholica* odpovídá zařazení tohoto titulu v církevních zákonících a je částečně slovně odvozen z konstituce *Firmiter credimus*, vzniklé na čtvrtém lateránském koncilu a převzaté i v čele Dekretálů Řehoře IX.¹⁵ Také dvě následující rubriky *De paganis et Saracenis* a *De haereticis* jsou takto za sebou zařazeny v Dekretálech Řehoře IX. a v Clementinách.¹⁶ Mimo to i obrat *receptatores haereticorum* v čl. 5 odpovídá kanonickým textům¹⁷ a přihlídnout by bylo možno k některým narážkám na Statuta pražské arcidiecéze. Také v některých dalších článcích MC lze zjistit ozvuk kanonických předpisů.¹⁸

Proemium tedy stojí mezi úvodními články, které se zabývají nejvyššími křesťanskými pravdami, a hned nato následujícím tematickým okruhem, který uvádí důležitou otázku stability státní moci zákazem zcizení královských měst a hradů. V takovém sestavení zákonodárné osnovy působí proemium spíše jako cizí těleso. Klade se tedy otázka, kdy a pod jakým vlivem bylo vloženo do textu nebo – vyjádřeno jinak – zda bylo koncipováno společně s ostatními formulacemi zákoníka, protože se odchyluje zřetelně od jeho skladby s vyjadřuje samostatné myšlenky.

II. Právnícké posouzení

Za obecně známý název vděčí MC teprve první edici z roku 1617 a lze ho připsat nedorozumění. Editor tak totiž rozuměl větě o rozhodnutí panovníka sestavit práva země *in unum codicem Maiestatis nostre felici nomine nuncupatum* (Proemium, čl. 7) a pojmenoval jej proto dnes obvyklým titulem. Ve skutečnosti jsou tato slova vyňata z rozhodnutí císaře Justiniana z roku 528 *De novo codice componendo*, kde se opakují dvakrát skoro ve stejném znění, což se znovu objevuje i v úvodní konstituci z roku 529.¹⁹ V justiniánských dokumentech se mluví o třech dřívějších kodexech – Gregorianus, Hermogenianus a Theodosianus. Je proto odůvodněna domněnka, že Karlův zákoník se podle tohoto vzoru měl nazývat *Codex Carolinus*.²⁰ Třebaže MC nebyla celkem ovlivněna římským právem, jak ještě uvidíme, svědčí narážka na jméno zákonodárce, že Karel dal sestavit svou osnovu s příkladem imperiálního zákoníka před očima.

Někdy se tvrdí, že MC se podle králova záměru měla stát výlučným zákoníkem, protože soudci byli povinni rozhodovat *secundum quod scriptum invenerint* (Proemium čl. 8).²¹ To byla ovšem jen iluze, protože zákoník, ač dosti obsáhlý, nemohl v žádném případě zahrnout všechna odvětví právního života. Ale i s hlediska legislativní techniky osnově mnoho chybělo; již starší historikové poznali, že pramen je nesystematický a místy i nejasný.²²

Mnoho badatelů při studiu MC jaksi "zapomnělo", že návrh ve své prvotní podobě nikdy nevstoupil do právního života jako platná norma, důkladně jej rozebírali a věřili, že v něm najdou poučení o skutečných právních poměrech. Obsahové sestavení textu je nepřiliš jasnou směsí skoro ireálných přání, panovnických nároků, které za tehdejší situace musely zůstat nesplněny, některých písemně formulovaných pravidel dosavadního obyčejového práva a pokusů o změnu nebo alespoň zlepšení domácích institucí. Neodpovídalo historickým okolnostem, byly-li podnikány pokusy rozebírat osnovu dogmaticky jako kdyby šlo o platné právo.²³ Bylo samozřejmě užitečné, byl-li obsah kriticky zkoumán.²⁴ Ale cena MC jako právního pramene je na výsost problematická, protože nedostatečné rozeznávání mezi zamýšlenými reformami a skutečnou právní situací obvykle vedlo k nepochopení.²⁵ Proto je nutno nabádat k nejvyšší opatrnosti, má-li se studovat nejen celek, nýbrž i jednotlivé předpisy v kontextu českého práva 14. století. Pozornosti je třeba tím spíše, že původce MC sice převzal řadu článků ze starého práva, *ius regni*, ale neovládal je bezchybně. Na několika místech se odvolal jen na informace, které neznal z vlastní zkušenosti, a místy se dokonce i mýlil.²⁶ Vyžaduje si zvláště opatrného postupu, má-li se podle MC posuzovat platné právo českého státu. Především je třeba varovat před izolovanou interpretací bez přihlédnutí k jiným pramenům 14. století. Není ani možné podniknout pokus o rozbor MC bez náležitého přihlédnutí k politickému a sociálnímu pozadí.²⁷

Dřívější čeští historikové práva se snažili zařadit jednotlivá místa MC do vývoje hlavních právních institucí a oborů.²⁸ Zůstali – to zasluhuje v mnoha případech uznání – při odkazech na MC pozorní a pokusili se rozeznat hranice mezi pouhými návrhy a platnými obyčeji z jiných pramenů. Jsou to především podrobné a směrodatné poznatky o řízení na zemském soudě, při nichž byla MC podrobena kritickému hodnocení,²⁹ ale také pokusy panovníka o lepší organizaci soudnictví a o nové formy dosazování královských úředníků a soudců, kterým byla věnována podrobná pozornost.³⁰ Předloženy byly i práce o trestním právu a soudnictví v trestních záležitostech,³¹ u kterých se MC pokusila zavést některé novoty, jež byly obrazem nových teoretických koncepcí. Zvláště se to ukázalo u *crimen lesae maiestatis*³² a při přesnějším rozeznání trestněprávních a soukromoprávních kauz.³³ Ale – opakuji – vždy bude třeba dbát na rozdíly mezi přáními a realitou.

Je žádoucí posuzovat také schopnost MC podat bližší svědectví o sociálních poměrech. Některá místa dovolují vidět situaci v ostrém světle, zvláště pak postavení poddaných. Jsou tu osvětlovány nejen normy upravující jejich tíživé postavení a pokusy omezit vrchnostenská oprávnění šlechty, nýbrž i skutečné jevy v životě nerovnorodé společnosti. Z tohoto hlediska se musí MC vážně prozkoumávat, protože její údaje přinášejí cenné zachytné body k porozumění sociálnímu životu.³⁴

Pokus panovníka ochraňovat čisté náboženství je v čl. 2 a 3 spojen s vyzvedáváním křesťanské víry v zemi. Pro Karla jsou Čechy *christianissimum regnum nostrum* a kacířské učení je rozšiřováno jen od příchozích *ex ceteris nationibus*. To bylo jistě znamením Karlova příklonu ve prospěch českého národnostního živlu,³⁵ ale více než to; bylo to odůvodněné tvrzení, které odpovídalo skutečným poměrům. Už bula papeže Benedikta XII. z roku 1340, adresovaná jihočeskému magnátovi panu Oldřichu z Hradce, která usilovala o vyhlazení kacířství, věděla, že *infiniti heretici* v Čechách byli *communiter Theutonici et advene*.³⁶ To odpovídá skutečnosti, jak dnes – díky novým výzkumům – spolehlivě víme. Až na zcela bezvýznamné výjimky byly všechny z hereze obviněné a odsouzené osoby Němci.³⁷ Na základě této prokázané skutečnosti můžeme lépe porozumět, proč vznikla řada výroků, sahajících až na práh husitské revoluce, že pravý Čech nikdy nemůže být kacířem.³⁸

Všechny dosud uvedné okolnosti ukazují, že by bylo nadbytečné zabývat se znovu "právními předpisy" MC. Sotva lze totiž doufat, že by bylo možné najít nová hlediska po tolika dřívějších pokusech. Jeden aspekt by však měl být přece jen připomenut, aby mohla být lépe pochopena tendence zamýšleného zákoníka. Je to vlastní východisko panovníkova úsilí vyvýšit královskou ústřední moc proti decentralizačním tendencím šlechty³⁹ a tím také vyložit představy o povinnostech panovníka. Ale i tentokrát je třeba uvážit, že Karlova přání, vyjádřena s takovou naléhavostí v proemiu, vůbec neodpovídala politickým podmínkám, že zůstala vpravdě jen utopií⁴⁰ a že nebylo možno je prosadit v českém poměru sil. Pokus vydat MC byla výjimka v politických úvahách Karla IV., jehož zkušená diplomacie obvykle vedla k výhodným kompromisům a jehož rozhodnutí byla respektována, takže je nemusel odvolávat nebo měnit.⁴¹ Návrh byl tak radikální a vyjádřen "bez jakéhokoli diplomatického zahalení",⁴² že se odchýloval od obvyklé královské politické obratnosti. "Umění možného", jak je Karel mistrně ovládal a krátce nato uplatnil při vyjednávání o Zlatou bulu,⁴³ mu zjevně chybělo při zákonodárném pokusu pro Čechy.

Hlavní myšlenka úvodu, totiž zvýšení královské moci a úvahy o úkolech panovníka, třebaš převzaté v některých bodech z Konstitucí z Melfi Friedricha II., byla vyjádřením vlastních názorů Karlových, který nemůže být považován jen za Friedrichova epigona. Cena jeho pojetí tkví v ideologii. Nikde nejsou Karlovy myšlenky tak jasně a jednoznačně vysloveny jako v MC,⁴⁴ nikdy ale nebyl vzdálenější od praktické pragmatické politiky.⁴⁵

Podle pojetí vyjádřeného v MC má královská moc být centralizována a stabilizována.⁴⁶ Vznikla z nutnosti zabránit zločinům⁴⁷ a panovník sám není vázán zákony – *princeps legibus solutus*.⁴⁸ Těmto oprávněním odpovídají i povinnosti. Panovník musí pečovat o *bonum commune*⁴⁹ a starat se o nedílnost svých zemí. Tato zásada není ideologicky zakotvena jen v myšlenkách sv. Augustina,⁵⁰ nýbrž převzata především z praktického hospodářství státu. Už v proemiu, čl. 5, se poukazuje na škody, které království v minulosti utrpělo zástavami a zcizením zemí a hradů.

Z těchto slov je vidět, že kritika mířila proti těm členům panstva, kteří se podíleli na rozehvácení královských statků a nerušeně brali do svých rukou spravedlnost, takže bezpečnost v zemi už nebyla zajištěna. Je zjevné, jak se tato myšlenky blíží výroku o tyranii vyšší šlechty z vlastního Karlova životopisu při jeho příchodu do Čech roku 1333.⁵¹ Ale MC, která programově bojovala proti tyranské vládě panstva,⁵² byla

namířena právě proti magnátům, kteří rozšiřovali svou moc na úkor panovníka, ale ne obecně proti šlechtě. Karel přece věděl, že konstruktivní spolupráce šlechty je nepostradatelná pro prosperitu království.⁵³

III. Srovnání s jinými zákonodárnými díly

MC nebyla v tehdejším právním životě ojedinělým jevem. Zájem se soustředil ke dvěma otázkám. Byly to dřívější pokusy českých panovníků vydat zákoník a srovnání se současnými zákonodárnými plány v některých sousedních zemích.

Zprávy o někdejších zákonodárných úmyslech přemyslovských králů Přemysla Otakara II. a Václava II.⁵⁴ pocházejí z kronik a neexistuje možnost najít jejich texty v dochovaných pramenech. Král Přemysl Otakar II. usiloval kolem roku 1272 dát na základě magdeburského práva a podle vzoru jiných zemí svému státu lepší právní řád a odstranit špatně právní obyčeje, *quod suis displicuit baronibus*.⁵⁵ Totéž se opakovalo asi o dvě desetiletí později, když roku 1294 povolal král Václav II. z Itálie vzdělaného právníka Gozzia z Orvieta.⁵⁶ Tentokrát mělo být zemské právo kodifikováno po vzoru učených práv, ale proti této snaze se šlechta bránila tak energicky, že byl král donucen vzdát se svého plánu. Ze žádné zprávy nevyplývá, zda italský právník sestavil úplný text, jak se to často přijímalo. Daleko pravděpodobnější je, že svou práci nemohl dovést soustavným elaborátem.⁵⁷ Král se pokusil oživit své úsilí ještě jednou a poslal jistého, blíže neznámého Konráda na studium práv do Orleansu, kde se měl připravovat ke svému úkolu sestavit zákoník.⁵⁸ Právě z této souvislosti lze poznat, že Václavův úmysl byl bezúspěšný a že sotva můžeme počítat s existencí plného textu zákoníka.⁵⁹ Tento závěr je důležitý pro další výklady, protože významná část historiků se domnívala, že koncepty Otakarova a Václavova zákoníku sloužily jako předloha Karlovým spolupracovníkům i jemu samému. V obou těchto případech se panovníkovým plánům postavil do cesty silný odpor vysoké šlechty, což se mělo opakovat i v případě MC.

Srovnávací dějiny práva se zabývaly několikrát paralelami mezi MC a zákony v Polsku, Srbsku a Uhrách. Zásadní rozdíl tkví v tom, že tyto země měly skutečně zákoník nebo aspoň obsáhlé privilegium jako pramen platného práva, zatímco MC zůstala jen osnova, ale přesto nelze srovnání zanedbat pro různé podobnosti.

Takové podobnosti však nejsou výsledkem přímého převzetí textu nebo závislosti na předlohách. Děkují za svou existenci daným sociálním a ideovým proudům, které v té době ovládaly a ovlivňovaly i zákonodárství.

Kdysi zdůrazňovaná závislost Statut polského krále Kazimíra Velikého na MC se nedá již hájit.⁶⁰ Předpoklad pro toto tvrzení spočíval v domněnce, že už v letech 1346-1347, kdy byly koncipovány první části Statut, byl text MC již úplně hotov. Že šlo o nepodložené dohady, bude osvětleno dalšími úvahami o původu MC.⁶¹

Také uherský Dekret z roku 1351, privilegium pro šlechtu,⁶² je na MC nezávislý, i když v jeho obsahu rovněž vystupuje do popředí konflikt královské moci s rozvíjícím se stavovstvím.⁶³

Důkladně byl srovnáván zákoník srbského cara Štěpána Dušana s MC. Zájem českých vědců se už dlouho soustřeďuje k tomuto slovanskému právnímu prameni⁶⁴ a nové výsledky ukazují, že srbský zákoník, ne tak obsáhlý jako MC, se měl stát výlučným zákoníkem. Nemůže se s MC měřit ani v systematice. Byl vydán při zem-

ském sněmu ve Skopliji roku 1349 a doplněn roku 1354 v Sčru.⁶⁵ Karel o tomto zákoníku nic nevěděl⁶⁶ a proto nelze vyvozovat žádnou závislost.

V jedné věci jsou pokusy z Uher a Srbska úzce příbuzné se záměry MC, totiž v zákaze božích soudů – ordálů. Ale ani v této úpravě procesního práva nelze spatřovat přímé přejímání. Zákaz ordálů, který církevní autority rozšiřovaly od čtvrtého lateránského koncilu z roku 1215, se v mnoha zemích brzy prosadil a bylo na čase uplatnit jej také v Čechách, Uhrách a Srbsku (ostatně i v Polsku), kde ordály nejdéle přetrvaly jako důkazní prostředek.⁶⁷

Dluh dosavadního hádání, který by měl být brzy splacen, se musí spatřovat v nedostatečném srovnání MC s evropským proudem zákonodárství. Už snahy Přemysla Otakara II. stály časově velmi blízko norskému zákoníku krále Magnuse Hakanarsona a také jiným písemným zakotvením světského práva ve 13. století.⁶⁸ Nová vlna zákonodárství se objevila kolem poloviny 14. století,⁶⁹ tedy v čase upevňování teritoriálních států. Do tohoto proudu je třeba zařadit i MC. Pozvolný přechod od obyčejného práva k psanému právu⁷⁰ byl už zjevný.⁷¹ Systematické zákoníky byly znakem snah centralizujících se středověké monarchie;⁷² jejich úspěch závisel na síle panovnickovy moci v konfrontaci s odstředivými snahami šlechty.

IV. Vznik

Je velmi obtížné udat přesný čas vzniku MC. Přehled výsledků bádání ukazuje nejistotu a jen podmíněnou platnost dosud vyslovených mínění. Sestavení složitého písemného záznamu práva, ať už to byl zákoník nebo systematická právní kniha, trvalo mnohdy velmi dlouho. Musí se počítat s časovým rozpětím, takže pojetí dříve či později vzniklých formulací může být rozdílné a někdy je dokonce možno stanovit různé vrstvy postupného vzniku.⁷³ V případě MC, ve smyslu Karlových intencí, byly starostlivě odstraňovány vnitřní nesrovnalosti, ale práce na sestavení nebyla v žádném případě krátkodobá. Je neurčitě a zatím neurčitelné, kdy se začalo s prvními koncepty a kdy byl úmysl panovníkův uskutečněn.

Někteří badatelé zastávali mínění, že Karel začal připravovat zákoník ještě za života svého otce krále Jana jako moravský markrabí.⁷⁴ Opírali se při tom o pasus v článku 5 proemia, ve kterém je výslovná zmínka o škodách, které království utrpělo zcizením a zastavováním královských statků. Karlovi předchůdci, zvláště jeho otec Jan, prováděli tuto praxi od smrti Václava II. (+ 1305) v průběhu čtyřiceti let: *fere annorum spatia quadraginta decurso*. Tento časový údaj nás zavádí do roku 1345, tedy do doby, kdy král Jan ještě žil, ale adverbium *fere* naznačuje, že nelze tuto formulaci pokládat za matematicky přesnou. Proto je možné uvažovat i o poněkud pozdějším datu,⁷⁵ např. o čase teprve po smrti Janově a Karlově nástupu vlády v roce 1346.⁷⁶ Ale i tato domněnka je oslabena tím, že nevíme, kdy bylo koncipováno proemium.⁷⁷ Už jsme se dozvěděli, že se tato část zákoníka nachází na místě, které neodpovídá věcnému zařazení, že jde o vsuvku, které nenavazuje na myšlenky úvodních titulů, a navíc neobsahuje pozitivní právní normy, nýbrž jen obecné úvahy. Znění tohoto článku udává jen čas, jak dlouho byly zastavovány hrady a města, ale neodpovídá na otázku, kdy bylo proemium vloženo do plného textu MC, a v důsledku toho také ne, kdy se začalo s přípravami k sepsání MC. Je proto sotva možné dojít z proemia k bezmezerovitě odůvodněným závěrům o době vzniku MC. Nadto je pochybné, že by

Karel mluvil o svých předchůdcích, kdyby nebyl již sám králem a kdyby král Jan již nebyl mezi živými.

V literatuře byla vyslovena hypotéza, že MC vznikla roku 1346⁷⁸ nebo od tohoto roku byla koncipována.⁷⁹ Ale mnoho jiných historiků se domnívalo, že počátek prací by měl být přeložen do roku 1348. Panovník tehdy na zemském soudu údajně obdržel od shromážděných pánů souhlas s vypracováním zákoníka.⁸⁰ Někteří byli dokonce přesvědčeni, že už tehdy byla MC dokončena a předložena sněmu,⁸¹ ale návrh nebyl schválen. Proti tomu lze namítat, že by v takovém případě bylo nevysvětlitelné, proč by se na sněmu roku 1355 bylo mělo znovu jednat o zákoníku.⁸² Přesvědčení o vyjednávání již roku 1348 bylo také z jiné strany odmítnuto jako bezpodstatné.⁸³

Zemský sněm v roce 1348 patřil k nejdůležitějším, které se konaly za vlády Karlovy,⁸⁴ a jeho výsledky jsou dobře známé. Tehdy bylo vydáno čtrnáct státně důležitých dokumentů. Ve třinácti slavnostních listinách potvrdil římský král základní privilegia českého státu v rámci Říše, zatímco čtrnácté, dokument vzešlý z moci českého, krále, představoval zakládací listinu pražské univerzity.⁸⁵ Jinak ale o průběhu shromáždění nejsme skoro vůbec zpraveni a obsah listin nepotvrzuje nic o záměru dát zredigovat český zákoník.⁸⁶ Jednoduše řečeno: ze známých a spolehlivých pramenů nelze prokázat dohad o vzniku MC nebo o iniciativě k jejímu sestavení.⁸⁷ Jsme oprávněni pokládat tuto domněnku jen za kombinace starší historické literatury. Pramenně podložená opora pro ni se až dosud nedala najít. Je proto radno vypustit datum 1348 z úvah.

Také ti badatelé, kteří věřili na iniciativu vzešlou ze zemského sněmu roku 1348, museli nutně hledat o něco pozdější dobu dokončení práce, ale při takových pokusech se nedá dospět k ničemu jinému než k vyslovení duchaplné domněnky. Vážnou překážkou pro datování k dubnovému sněmu je jmenování města Frankensteinu, dnes na polském území, mezi městy, která neměla být podle článku 6 zeizena. Toto město bylo dáno Čechům v zástavu až na konci roku 1348,⁸⁸ ale teprve koncem 1351 trvale získáno koupí.⁸⁹ MC proto nemohla vzniknout dříve.

Někteří historikové kladli sepsání mezi leta 1349-1353,⁹⁰ jiní ještě přesněji mezi 1351-1353.⁹¹ Terminus ad quem je určen tím, že práce musela být uzavřena před Karlovým odjezdem do zahraničí roku 1353 a před jeho římskou jízdou roku 1354.⁹² I tentokrát se musíme vyrovnávat jen s dedukcemi, jejichž pravděpodobnost nelze popírat, ale zase nejsme schopni potvrdit jejich oprávněnost. Vročení mezi 1351 a 1353, resp. 1354, má hodně do sebe, ale bylo by příliš odvážné chtít je dále upřesňovat. To vede k neuspokojivému zjištění, že neznáme správná data etap vzniku a dokončení plného znění MC a že se proto musíme spokojit jen s dohady.

Po své císařské korunovaci inkorporoval Karel české koruny některé země, které získal koupí od falckrabích a bavorských vévodů. Obsáhlá listina, vydaná v Římě 5. dubna 1355,⁹³ zaručila nezeizitelnost v podobném smyslu, jak to vyjadřovaly č. 6 a 11 MC. Karlova listina se dvakrát odvolávala na *statuta regni Boemie*, což bylo v této souvislosti označeno jako narážka na existující již MC.⁹⁴ Ještě musí být podrobeno důkladnému zkoumání, zda se Karlova listina, jedna z prvních, které vydal po dosažení císařské koruny, skutečně vztahuje k MC. Je tedy radno uvážlivě oceňovat takové dedukce a mít na zřeteli i jiné možnosti, na něž poukazují písemné prameny, nehledě už na to, že by bylo žádoucí zevrubné posouzení jmenované listiny zejména

ve vztahu k listinám, jež se týkají vlastní koupě a dosvědčují tedy získání dotyčných území.

Je otázka, zda označení *statuta regni* poukazuje na určitou normu; je možné je vztáhnout obecně k českému právnímu řádu. Na místě je tu totiž dotaz, kdy byla MC označena jako *Statuta regni*. Rukopisy latinského znění – a jen ty jsou pro tuto dobu směrodatné – toto označení neobsahují. Je nejisté, jak zněla předloha pro Ješínovo vydání a zda explicit jeho edice *Et sic est finis statutorum regni*, ve známých rukopisech nezaznamenaný, nepochází až od něho. První bezpečně jistá stopa tohoto označení se nachází v dvorských deskách, v excerptu z roku 1437, jak na to bude ještě v dalším poukázáno. Titul *Statuta* patří až zkrácenému českému zpracování od čtyřicátých let 15. století.

V inkorporační listině mluví Karel v obou případech o zárukách proti zcizení. Příbuznost s články 6 a 11 MC nelze popírat, i když tam jsou jmenovány jen hrady a města a nikoli celá území. Ale sama MC obsahuje nařízení o panovníkově přísaze, v níž se zavazuje nezcižovat části území, *in forma constitutionis nostre super hoc edite annotata*. MC tedy počítala sama s jinou konstitucí, která upravovala formu přísahy, a to s existující už konstitucí. Neznáme sice její znění, ale je vysoce pravděpodobné, že obrat v inkorporační listině nemířil na samu MC, nýbrž právě na dosvědčenou konstituci, jež obsahovala přísežnou formuli.

Můžeme ostatně připisovat Karlovi silně se prosazující tendenci uchovat veškeré české státní území včetně nově získaných a inkorporovaných částí jako kompaktní jednotu.⁹⁵ Do téže linie patřila listina z roku 1355, sama MC a konečně i Zlatá bula Karlova již v jejím norimberském dílu z počátku roku 1356, která dovoluje českému králi získávat nové země a statky.⁹⁶ Je mimo to možné poukázat na geografickou polohu získaných území. Ani jediné z nich se nenacházelo na české půdě a všechna ležela rozptýleně v zemích, v nichž český právní řád neplatil. V důsledku toho se nedá předpokládat, že by byla v inkorporační listině míněna MC, zejména i proto, že nebyla ještě schválena a prohlášena za platné právo.

S těmito skutečnostmi na mysli dospíváme k závěru, že není sice vyloučeno, že text MC byl v době římské jízdy již hotov, ale není podán důkaz, že by mohla být skutečně aplikována.

Ještě jiný pramen, jehož vročení je nejisté, mluví o *terra regni Bohemie, que iure scripto regitur*,⁹⁷ což se rovněž vykládalo jako odkaz na MC. Ale zmínka o *ius scriptum* není vůbec průkazná a jednoznačná. V roce 1341 přikázal král Jan pražským šcťům, *dasz ein gescrieben recht gemacht und getichtet werde*, a podobný pokyn byl dán i o pět let později Vratislavským.⁹⁸ A zákonodárná usnesení šlechty byla zapisována do zemských desk, takže nelze jen zhola tvrdit, že dříve nebyly psané zákony.⁹⁹ Ano, sám úvod k MC v čl. 8 mluví o existujícím psaném právu, i když je zatím nedokonalé, *... leges... quas partim in scriptis, licet incomposite et confuse redactis ...*. Dále je třeba uvážit, že nahoře uvedený pasus pocházel z notářského ověření o jmenování plnomocníka kardinála Guidona k inkasování důchodů plynoucích z pražského probošství. To znamená, že právní obchod byl uzavřen mezi církevními osobami a týkal se církevních majetkových hodnot. Proto lze sotva kvalifikovat tuto plnou moc podle zemského práva; byl to poměr, který se řídil kanonickým právem. Není proto oprávněn závěr, když se zjišťuje v tomto formulářovém kusu ohlas MC.

Můžeme přejít k předlohám MC. O poměru ke konstitucím Friedricha II. z Melfi jsou po ruce už obsažné studie. Nejprve je možno připomenout, že mimo nejistotu, kdy bylo tzv. proemium sepsáno a vloženo do textu MC, nemáme žádný náznak o stupních vznikání. I přes jistý nedostatek přesnosti a systematiky nejsou v MC žádné nápadné vnitřní rozpory. Rozdílnou skladbou zjišťujeme v *Liber Augustalis*, kde lze rozeznat průběh prací a dodatečné rozšíření od první verze z roku 1231 až k redakci z roku 1246.¹⁰⁰ *Liber Augustalis* je mnohem rozsáhlejší než MC. Sotva lze pochybovat, že Karlovi sloužila jako předloha úplná redakce. Ještě další podobnosti lze zaznamenat. Metodicky stáli oba zákonodárci před stejným problémem. Nemohli se při práci spolehnout na boloňskou právní vědu nebo obecně na učená práva, protože to nedovolovalo tvoření nových norem,¹⁰¹ a proto museli jejich juristé – s výjimkou některých převážně terminologických ozvuků – odvozovat pracovní postupy i formulace z úmyslu zákonodárců a teprve potom z teologicko-scholastického myšlení.¹⁰²

Shody MC s *Liber Augustalis* netkví jen v převzetí několika míst a v závislosti textu.¹⁰³ Ideové pozadí se projevuje v úvahách o nutnosti a oprávněnosti panovnické moci.¹⁰⁴ Proemium z Melfi sloužilo jako podnět pro proemium MC v proklamaci panovníkova práva *leges condere*; v obou pramenech byla zdůrazněna závažnost státní moci.¹⁰⁵

Jedno z často opakovaných tvrzení je možný vzor zákonodárného úsilí českého krále Václava II. Někteří badatelé se pokoušeli rozeznat dokonce vliv ještě staršího pokusu Přemysla Otakara II. Věřilo se, že texty těchto návrhů ještě existovaly v době Karla IV. a že jich užil panovník i jeho juristé.¹⁰⁶ Dokonce se setkáváme s odvážnou kombinací, že už tyto dřívější návrhy znaly konstituce Friedricha II. a daly se jimi inspirovat.¹⁰⁷

Tyto dohady předpokládaly, že návrhy obou přemyslovských panovníků podržely skutečně pevnou a za Karla IV. stále upotřebitelnou formu, že texty se opravdu dochovaly. Ale už dříve jsme mohli poznat, že to je nanejvýše sporné. O obou návrzích víme jen z kronik, není znám ani jediný fragment jejich znění a je velmi pravděpodobné, že úplné redakce nikdy nebyly dokončeny. U Přemysla Otakara mělo být vzorem magdeburské právo, ale MC neobsahuje žádnou normu ovlivněnou tímto právem. A u Václava nám prozrazuje rozhodující místo, že Gozzius svou práci nemohl uzavřít a že měl nový pokus podniknout onen Konrád, poslaný na studie do Orléansu.

Nejnovější bádání proto popírá závislost MC na neznámých a nejistých dřívějších návrzích.¹⁰⁸ Nemáme žádný důkaz existence takových předloh a proto je jen přiměřené pramenné základně vzdát se i v tomto případě podobných kombinací.

Předběžný výsledek podaných úvah, které se snažily vyrovnat se s dřívějšími domněnkami a kombinacemi, vedl ke zjištění, že nelze hájit dosavadní dohady. Dobu vzniku MC nelze určit podle pramenů a mnoho závěrů spočívalo na domněnce, že tzv. proemium stojí v čele zákoníka, což rukopisné dochování jednoznačně vyvrátilo. Nejsme v stavu posoudit, kdy bylo proemium napsáno a kdy vloženo do pořadí článků.

Také při hledání předloh je možno pokládat jen *Liber Augustalis* císaře Friedricha II. za známý a za převzatý v některých partiích MC. Mimo to mohl být zjištěn ohled na kanonické předpisy v pěti úvodních článích. Je nutno se vzdát často vyslovovaného mínění o převzetí dřívějších českých zákonodárných pokusů.

VI. Autorství

Jak je to s původcem zákoníku? Také v této otázce byly vysloveny rozličné názory, které však nestojí na pevné půdě. Od 16. století vystupující legenda, že MC je dílem jednoho z největších právníků všech dob Bartola ze Sassoferata, byla jednoznačně a definitivně odmítnuta.¹⁰⁹ Vedle historických důvodů to je sám text MC, který to nepřipouští. I když textace MC není neobratná a nelze ji podceňovat, je přece jen nesrovnatelná s nedostižnou precizností a hloubkou Bartolova právníckého myšlení.

Nikdo nepochyboval o osobním podílu Karlově při iniciativě k vydání zákoníka. Zvláště proemium, naplněné ideami o panovnické moci, byla asi inspirováno samým Karlem.¹¹⁰ Lze připustit i možnost, že vzdělaný Karel IV. sám přispěl k vytvoření zákoníka autorským podílem. I když podíl Karlův mohl být značný, měl jistě několik spolupracovníků, jejichž osobnosti však nevystupují jasně. O okruhu osob, které se podílely na vytvoření díla,¹¹¹ lze vyslovit jen nepřiliš pevné dohady.¹¹² Z učenců, kteří přicházejí v úvahu, je možno mimo jiné myslet také na Jana ze Středy¹¹³ a zejména na pražského arcibiskupa a Karlova rádce Arnošta z Pardubie.¹¹⁴ Už zmíněný zcela anomální rukopis MC připomíná jako jediný arcibiskupovu pomoc při sestavení díla.¹¹⁵ To je vše velmi pravděpodobné, ale zase nedosahujeme jistoty, kdo vskutku spolupracoval, které části formuloval a dokonce není možné přesně poznat ani králův podíl.

Také v otázce původu návrhu se ztrácí každá jistá stopa v písku a na základě známých a prověřených skutečností nebo textové analýzy jsme zase odkázáni jen na domněnky.

VII. Poměr k jiným českým právním pramenům a k učeným právním

MC byla určena pro Čechy a obsahovala i pravidla obyčejového práva. Je ale velmi obtížné sledovat soudobé prameny, v nichž by bylo možné shledat paralely s MC. Rožmberská právní kniha je rozhodně starší. Její definitivní redakce byla uzavřena mezi lety 1337 a 1344, to je mezi ústavením dvorského soudu a povýšením pražského biskupství na metropoli. Rožmberská kniha obsahuje pravidla, která nelze uvést ve shodu s MC, např. v mnoha zmínkách o božích soudech. Proti tomu jiný pramen, *Ordo iudicii terrae*, vznikl téměř současně a shoduje se v některých člancích s MC. Relace mezi nimi byla už několikrát předmětem studia a je dobře možno sledovat vývoj názorů.

Jak je známo, má latinský *Ordo* protějšek v českém zpracování, *Řadu práva zemského*. Mnoho nedorozumění bylo zaviněno nejistotou, která verze je starší. První vědecké prozkoumání¹¹⁶ počítalo jednoznačně s prioritou latinského znění, které je dochováno ve dvou redakcích, a posouvalo vznik českého překladu až do doby po smrti Karlově. Naproti tomu se brzy objevily práce a studie, které se pokoušely dokázat obrácený poměr, a v českém znění, které mělo být prý už v roce 1350 hotovo,

hledaly vzor pro latinské zpracování.¹¹⁷ Tentýž názor zastávají i některá novější zahraniční díla, u nichž je ale citelným nedostatkem neznalost výsledků českého bádání.¹¹⁸

Takový předpoklad vedl ke stanovení pořadí: český text Řádu práva zemského – latinský překlad *Ordo iudicii terrae* – MC. Odtud bylo možné odvozovat závislost MC od Ordo. A přece to byl omyl.

Společná místa v obou právních památkách nejsou nijak rozsáhlá a týkají se jen procesněprávních ustanovení. Po starostlivém kritickém hodnocení, které přihlédlo ke všem jednotlivostem a pozorně vzalo v úvahu české řízení na zemském soudu, bylo možno prohlásit, že pořadí bylo obrácené a že proto Ordo v žádném případě netvořil předlohu pro MC.¹¹⁹ Ani bližší upřesnění nezměnilo nic na tomto závěru. Starší původní redakce Ordo, která snad vznikla někdy ve čtyřicátých letech, může být starší než MC, ale netvoří pro ni předlohu;¹²⁰ redaktor MC neměl v ruce úplný text Ordo. K tomu může být ještě poznamenáno, že rukopis s první redakcí Ordo, v němž se čte i nejstarší zápis Knihy rožmberské, uložený u českých dvorských desk, vznikl nejdříve roku 1368.¹²¹ Při zkoumání poměru obou pramenů je nutno se soustředit na vnitřní znaky, protože kodikologická analýza nemůže přinést uspokojivé výsledky.

Ještě jedna okolnost, která souvisí s Ordo, se ojediněle objevuje u některých historiků. Tvrdilo se, že Karlův zákon sestával ze dvou dílů, MC a Ordo, které prý byly současně předloženy zemskému sněmu a jím odmítnuty.¹²² Ordo nebyl oficiální návrh, nikdy neměl být uznán jako zákoník a děkuje za svůj vznik výlučně soukromé iniciativě. Byla to právní kniha. Dvě redakce, jistá návaznost na Rožmberskou knihu a pak i samostatná textová tradice měly varovat před odchýlným oceněním.

Dříve přijímanou závislost Ordo a MC nelze už hájit a také v tomto vztahu by neměla být popírána nezávislost MC.

V dosavadním průběhu této studie jsme se již několikrát setkali s otázkou vlivu římského a kanonického práva. Výsledky nových výzkumů zde budou opakovány jen ve stručném shrnutí. Kromě obrátů, převzatých z úvodních konstitucí k Justiniánovu Codexu, které se týkají pravděpodobně titulu zákoníka jako *Codex Carolinus*, lze v soustavě pravidel MC nalézt jen velmi zřídka ohlas římského práva. Je to vlastně jen článek 29 *De pactis illicitis*, který svědčí o užití učnosti právních škol.¹²³ Obsahově není z římského práva přejato žádné jiné ustanovení. Sice lze najít ojediněle římskoprávní výrazy, ale jen takové, které jsou známy z literatury kanonického práva.¹²⁴ Tyto řídké reminiscence určitě nepocházejí z přímého studia římských zákoníků.

V procesním právu zazní tu a tam obrát z římsko-kanonického procesu, ale jen jako označení pro domácí úpravu řízení na zemském soudu, které obsahově nebylo učeným právem ovlivněno.¹²⁵

Nedá se tu myslet na recepci římského práva. Některé slovní vazby, které se vyskytují v článcích 3 a 5 proemia, jsou, jak známo, převzaty z Konstitucí Friedricha II. z Meli a v úvodních pěti článcích je bezpečně rozeznán ohlas kanonického práva.¹²⁶

Stopy učených práv, zejména římského, jsou v MC tak slabé, že v nich není možno zjistit žádný rozhodný vliv právní vědy, jak byla pěstována v italských právních školách. Nejdůležitější ideologické momenty, které ovlivnily sestavení MC, se pro-

jevily v povšechných úvahách úvodu a v arengách k jednotlivým článkům. Ohlašovaly se v nich ozvuky scholastických teologických názorů, odvozených převážně z nauk sv. Augustina. Promítaly se do ustanovení o domácích právních poměrech, jak byly v užívání nebo jak měly být pozměněny ve smyslu Karlových záměrů. Ale ani tu nelze najít rozhodnou inspiraci. Nehledě k několika nepříliš markantním textovým podobnostem s jinými dřívějšími nebo soudobými právními prameny či k nevýraznému obsahu teologických názorů, je možno tvrdit, že MC zaujímá až překvapivě samostatné místo v dějinách českého práva.

VIII. Zákaz ordálů

Z obsahu MC, s nímž nás už dosavadní práce opětovně seznámily, by měla být přece jen jedna věc probrána blíže, totiž zákaz božích soudů v článku 39. V jiné souvislosti, totiž při srovnávání podobných zákazů v Uhrách a Srbsku, byl již na to učiněn poukaz. Nyní se má přezkoumat, zda se Karlovi podařilo uvést toto pravidlo do právního života.

Konstituce z Melfi vydaly také zákaz ordálů,¹²⁷ ale situace byla odlišná. Mohly navázat přímo na zákaz, který byl vydán na čtvrtém lateránském koncili,¹²⁸ a ordály vskutku zmizely z praxe, což se stalo po mnoha dřívějších diskusích mezi kanonisty.¹²⁹ Naproti tomu Karel, více než o století později, se stále setkával s úkolem potírat tyto obyčeje. Pražská synoda z roku 1343 přísně zakázala kněžím asistovat při ordálech.¹³⁰ Toto synodální usnesení mohlo spolu s obecně platnými kanonickými konstitucemi sloužit jako podnět pro příslušný článek v MC. Ale je třeba si všimnout rozdílu: synoda zakázala kněžím světit železo a vodu, Karel zamýšlel ordály vůbec zakázat.¹³¹ Synodální usnesení vzbudilo nevoli vysoké šlechty.¹³²

Je poněkud nepřesné, když se tvrdí, že synoda zakázala zkoušky žhavého železa a studené vody. Chtěla ovšem dosáhnout tohoto výsledku, protože odmítnutím požehnání byla průkazná síla ordálu rozhodně oslabena, ale jako bezprostřední důsledek se dá pozorovat jen zmírnění forem ordálu.¹³³ Pozdější doklady o soudní praxi prozrazují, že ordály mizely pomalu;¹³⁴ ještě Ordo počítal stále se zkouškou žhavého železa a vody v článcích 53 a 68. Třebaže formy obsažené v Ordo a v jeho české verzi Řádu práva zemského se od dřívějších liší a jsou mírnější,¹³⁵ je zjevné, že se boží soudy konaly i nadále. Ještě ve zkráceném překladu MC, ve Statutech, se počítá se zkouškou žhavého železa, což je o to podivnější, že tato redakce vznikla až ve čtyřicátých letech 15. století. Latinská předloha tohoto článku samozřejmě podobná pravidla neobsahuje; vždyť by se to přičilo královskému nařízení o odstranění božích soudů. Doporučovalo by se ještě důkladněji prozkoumat, jak se toto opožděné pravidlo mohlo objevit v prameni 15. století, protože kolem roku 1400 hovoří Ondřej z Dubé o ordálech jako bývalých a už neužívaných formách vedení důkazu.¹³⁶ Není možné v této souvislosti sledovat pozvolné mírnění a zmizení iracionálních důkazů, ale nelze zamlčet, že existovaly i po MC a že proto král v boji proti nim dosáhl sice významného, ale přece jen ne rozhodnutého úspěchu.

IX. Odpor české šlechty a odvolání zákoníka

Stažení osnovy z projednávání na zemském sněmu na podzim roku 1355 bylo v

historických dílech hlavním bodem úvah,¹³⁷ ale přesto nelze zjistit vyrovnanost v názorech. Spory se netýkaly samozřejmě samotného odvolání, o kterém nemůže vzniknout pochybnost, nýbrž převážně pozadí a důvodů panovníkova ústupu, právě tak jako opozičního chování šlechty.

Tvrzení listiny, že zpečetěný originál zákoníka shořel, jsou – jak se má zato – fikcí, která měla panovníkovi usnadnit jeho ústup.¹³⁸ Pasáž z listiny,¹³⁹ že ... *iura ... quorundam principum ac baronum ... accedente consilio ex expresso consensu in scriptis redacta et in uno volumine fuerint sigillata*, připouští i domněnku, že skutečně někteří (*quorundam!*) pánové z panovníkova doprovodu přivěsili své pečeti k připravenému vyhotovení. Nelze ale předložit o tom žádný bezmezerovitý doklad; okolnosti údajného či skutečného spálení listiny nejsou známy.

Ke Karlovu odvolání se musel připojit i jeho bratr moravský markrabí Jan Jindřich.¹⁴⁰ Jeho prohlášení o tom je svou povahou jen opakováním listiny Karlovy, jen s důležitým doplňkem. Markrabí přislíbil, že neuzná MC jako platné právo ani v případě, že by měl nastoupit na český trůn. Od roku 1349, kdy dostal Moravu v léno,¹⁴¹ podporoval markrabí Karlovo úsilí o nedílnost státu a přislíbil pomoc k znovunabytí zcizených statků.¹⁴² Vlastní důvod, proč šlechta požadovala souhlasnou listinu také od markrabího, tkvěl v nástupnictví v královskou hodnost. Jak v době, kdy získal markrabství, tak i při odvolání MC byl Jan jediným pretendentem české koruny, protože Karel tehdy neměl syna. Šlechta si proto vyžádala záruky i pro případ změny ve vládě království.

Odvolací listiny i souhlasné prohlášení markrabího Jana se zachovaly v překvapivě vysokém počtu originálních vyhotovení. Z Karlovy listiny je známo dvanáct, z Janovy jedenáct vyhotovení. Po jednom exempláři je lze nalézt v rožmberském archívu, všechny ostatní leží v českém korunním archívu.¹⁴³ Vysoký počet vyhotovení uložených v korunním archívu se dá vysvětlit tak, že šlechtičtí účastníci jednání si tam listiny nechali střežit.¹⁴⁴ Domněnka, že šlo o nevyzvednuté listiny, byla rozhodně odmítnuta.¹⁴⁵ Lze připustit možnost, že byly vyhotoveny a vydány ještě další exempláře, které si jednotliví šlechtici nechali pro sebe, jako tomu bylo u Rožmberků.¹⁴⁶ Během doby a po zániku šlechtických archívů se snad ztratily. Je totiž zjevné, že odvolání bylo určeno členům panstva a ne snad šlechtické obci. Totéž lze říci o potvrzeních markrabího.

Nedá se uhádnout, jak se utvořila opozice proti královu návrhu a kdo ji organizoval jako její vůdčí duch. Slabá stopa ale nasvědčuje, že to možná byli Rožmberkové. Roku 1356 povstali proti králi, ale ten vzpouru zkontroloval a přinutil jihočeské pány k příslibu věrnosti, poslušnosti a pomoci.¹⁴⁷ Nebylo proto vyloučeno, že Rožmberkové stáli proti králi již dříve a mařili jeho zákonodárné úsilí,¹⁴⁸ ale i tento dohad lze vyvozovat jen z obecné politické situace a nikoli podle pramenů.

Důvody ztroskotání návrhu nejsou nikde jasně vypočteny a novodobé dějepisectví se snažilo najít řešení úvahami o historickém pozadí. Je možné, že Karel IV., ozdoben leskem císařské koruny, byl přesvědčen, že se mu podaří snadno prosadit svůj plán a nepočítal s tak energickým odporem pánů. Jeho dlouhá nepřítomnost v Čechách a z mezinárodní situace plynoucí důraz na univerzalistický aspekt,¹⁴⁹ ve srovnání s jinak tak opatrně zachovávaným principem české centrality jako opory panovníkova politického vlivu,¹⁵⁰ vedl možná k podcenění vnitřních mocenských

poměrů. Také zákoník měl posílit jeho postavení, protože chtěl "doma", v základně své moci, získat pevný opěrný bod i pro svou říšskou politiku,¹⁵¹ ale v daném okamžiku se mu nepodařilo uskutečnit své plány.

Dlouhou řadu výhrad šlechty proti psanému zákoníku vůbec a proti obsahu MC zvláště by bylo možno vypočítat,¹⁵² ať už to bylo královské obsazování nejvyšších úřadů, které dříve platily jako reprezentace šlechtické obce, snížená možnost získat královské statky pod šlechtické panství zákazem zcizování měst a hradů nebo omezení pravomoci vrchností oproti jejich poddaným v trestním právu.¹⁵³ Proti zvýšení královské centrální moci se šlechta energicky opřela.

Rozhodující příčina obstrukce šlechty proti psanému právu tkvěla – podle shodného přesvědčení historiků – v hrozícím omezení volného nalézání práva.¹⁵⁴ Především latinské znění zákoníka by bylo snadno mohlo vyřadit domácí šlechtu z rozhodování, což by bylo nutně vedlo ke stoupání vlivu školených juristů, skoro ve směr kleriků.¹⁵⁵ K rozdílnostem mezi úsilím panovníka a negací šlechty budeme muset ještě podrobněji přihlídnout.

Dá se čekat, že ústup Karlův, který se objevuje v tak povážlivém světle, proběhl bez jakýchkoli kompromisů? Skoro všichni, kdo se MC hlouběji zabývali, hledali aspoň částečné výhody, které Karel získal za odvolání zákoníka. O průběhu sněmu známe jen zlomkovité narážky z kroniky Beneše z Weitmile, z nichž lze vyčíst jen náznaky, ale ne jistotu. Navíc je třeba dbát na to, že příslušné zprávy jsou ve sledu kroniky zařazeny až k roku 1356, ale skoro všeobecně se kladou už k zemskému sněmu ze září a října 1355.

Kronikář¹⁵⁶ zdůrazňuje dva body dohody, které se blíží pravidlům MC. Především to je potírání zločinnosti ve stanovení sankcí proti provinilcům, které připomínají článek 28 MC, ale je tu připojen ještě důležitý doplněk. Dohodnuté trestní stíhání je mnohem přísnější než jak požadovala MC.¹⁵⁷ Je však neurčité, zda toto ujednání navazovalo přímo na odvolání MC nebo zda má být přeloženo do pozdější doby. Druhým bodem je souhlas pánů, shromážděných na sněmu, že poddaní jsou oprávněni vznášet žaloby proti šlechticům, které měl zemský soud skutečně projednávat, což mělo zase přispět k ochraně poddaných, jak to zamýšlela i MC.¹⁵⁸

Tyto dva odstavce sněmovního usnesení se jeví jako protihodnota, kterou poskytl sněm králi Karlovi za zřeknutí se promulgace MC. Pro krále ale měli ještě větší cenu souhlas sněmu s nástupnickým řádem, který vycházel vstříc dynastickým nárokům Lucemburků dalekosáhlými ústupky. Závažnou výhodou bylo uznání nástupnictví moravské větve lucemburského rodu, protože v případě skonu krále, který neměl jiného dědice, by nastoupili na trůn markrabí Jan Jindřich a jeho děti.¹⁵⁹ To byl jistě králův úspěch, který možná nahradil ztrátu zaviněnou nezdařeným plánem zákoníka.¹⁶⁰ Nově upravená posloupnost také vysvětluje, proč pánové trvali na odvolání MC i od markrabího.

Z toho, co bylo dosud řečeno, vyplývá neuspokojivý závěr, že téměř všechny dosavadní úvahy o vzniku, době, autorství, předlohách MC i jejích paralelách z jinými zákonodárnými díly spočívají v kombinacích, jímž nelze v mnoha případech upřít pravděpodobnost, ale nelze je opírat o autentické doklady. Naprostý nedostatek bezpečných zmínek v pramenech, který je příčinou pokusů domýšlet události, je překážkou pro spolehlivé stanovení postupu prací na textu, zvláště vsunutí proemia, i

pro poznání komplikací při neúspěšném panovníkově vyjednávání o přijetí zákoníka. Nezbyvá než s lítostí konstatovat, že jediná zcela bezpečně a přesně doložená událost je odvolání zákoníka; vše ostatní, co se historikové domnívali vědět, jsou jen více či méně podložené dohady.

X. Další osudy Karlova zákonodárného pokusu

Dlouhá desetiletí po revokaci MC o ní neslyšíme. Budí to dojem, jako kdyby údajným zničením originálu její text zmizel z obzoru právní praxe. I v případech, kdy se nové právo blížilo požadavkům MC, se neobjeví odkazy na zákoník. Panovníkovi se přece jen podařilo uvést aspoň některá pravidla v život jinou cestou. Při studiu období po ztroskotání královny osnovy jsme příliš často odkázáni jen na domněnky, protože písemné prameny postrádají sílu vypovídat přesvědčivě o návaznosti nové právní úpravy na MC. V některých souvislostech se dá z kontextu dojít k podnětným závěrům ne snad o bezpečné shodě s textem, ale alespoň s obsahem. Zde budou uvedeny vybrané příklady:

Péče o spolehlivé vyhotovení listin a zamezení působnosti nevyškolených notářů bylo vysloveno již ve Statutech Arnoštových z roku 1349, vydaných pro pražskou arcidiecézi jako směrodatné nařízení hlavy české církve. V rubrice *De fide instrumentorum*¹⁶¹ je stanoveno, že jen ti notáři, kteří náležitě prokázali svou způsobilost, jsou oprávněni vykonávat svůj úřad. Toto pravidlo – souvislost s arcibiskupovým nařízením je jasná – mělo být utvrzeno také v MC v článku 40. Po odmítnutí MC zůstalo platné jen nařízení ve Statutech, ale brzy potom usiloval panovník zajistit řádný chod notariátu i pro oblast státní, čehož dosáhl roku 1358 nařízením, které vydal ex auctoritate imperiali. Pražskému arcibiskupovi bylo uděleno oprávnění notáře zkoušet a jmenovat.¹⁶² Písemnosti zhotovené osobami, které se nemohly vykázat potřebným oprávněním, byly prohlášeny za neplatné.

Také jmenování nejvyšších úředníků zůstalo v příštích letech vyhrazeno panovníkovi. Nepřímé potvrzení této praxe a králových oprávnění přinesla porážka krále Václava IV. v boji proti panstvu, když se musel roku 1395 zavázat, že nebude úřady obsazovat podle vlastní úvahy, ale s radou panskou.¹⁶³

Nicméně ve většině předpisů, jež se týkaly šlechty, se dají pozorovat rozdílná stanoviska, protože vysoká šlechta i přes některé ústupky se nechtěla vzdát svých výhod v právním životě. Po odvolání zákonodárné osnovy se sice dosáhlo dočasné rovnováhy v poměru mezi panovníkem a šlechtickou obcí,¹⁶⁴ ale – zejména po Karlově smrti – rozhodoval stále obyčej, který se ve skutečnosti rovnal libovůli šlechty.¹⁶⁵ Typickým příkladem toho je odmítnutí psaného práva, jak o něm svědčí difference mezi MC a právní knihou Ondřeje z Dubé.

MC požadovala v článku 8 proemia odstranění svévolné judikatury. Soudci měli rozhodovat podle psaného práva a v týchž nebo podobných případech neměli vynášet rozdílné rozsudky.¹⁶⁶ Proti tomu kniha Ondřeje z Dubé v článku 134 svědčí o trvalé praxi, že páni na zemském soudě nemají mít psané právo a smějí v týchž záležitostech vydávat různá rozhodnutí. V takových případech rozhodovala jistě obratnost, s jakou strana předkládala svůj spor. Svobodné vynášení rozsudků nespočívá na precedentních případech. S tím souvisí Ondřejův článek 80, že páni dříve nedovolovali zaznamenávat své rozsudky do zemských desk. Zamýšleli vyvarovat se právě výtky, že neza-

chovávají jednotnost judikatury. Jaký to rozdíl proti článku 9 v úvodu k MC, kde se jeví psané právo jako základ judikatury, protože soudci mají rozhodnout podle rozumu a ne svévolně. V zásadách praxe obyčejového práva se přesvědčivě prokazuje neúspěch Karlova úsilí a vítězné prosazení zájmů šlechty na svobodném nalézání práva.¹⁶⁷

Ondřej z Dubé znal Karlovu osnovu, věděl, že MC nikdy nevstoupila v moc práva a byl si vědom odporu panstva proti kodifikaci. Také v takových odstavcích své právní knihy, která se neliší od pravidel, jak je obsahoval Karlův návrh,¹⁶⁸ úmyslně MC obcházel.¹⁶⁹ Na místech, kde se mluví o společných institucích, se odvolává na soudní nálezy nebo na staré právo.¹⁷⁰ Pravidla obsažená v *Ordo iudicii terrae* a v MC, která souhlasí s Ondřejem a neodvolávají se na žádný soudní výrok, jsou vyvozována ze staré praxe.¹⁷¹

V neklidných dobách po Ondřeji z Dubé, když polemiky a spory vedly až k převratům husitské revoluce a rozpad bezpečnosti ve státě otřásl právním řádem, zůstává málo naděje na zjištění ohlasu MC. Zákoník skutečně upadl v zapomnutí. Přesto však měl po dlouhém umlčení znovu vstoupit do povědomí a zanechat hlubokou stopu v příštím právním vývoji. Jsme oprávněni tvrdit, že tento obnovený život MC je pro české zemské právo daleko důležitější než sama kodifikace v jejím původním znění.

Někdy je to jen slabá a vzdálená ozvěna, která připomíná pravidla MC v dalších pramenech. Např. v tzv. Soběslavských právech,¹⁷² falzu, které vzniklo krátce po husitských válkách někdy mezi lety 1437-1440,¹⁷³ se objevuje zásada, že nový panovník má přísahat, že ponechá stavy bez překážek při jejich právech.¹⁷⁴ Ale daleko závažnější je citování nezkráceného textu článku 92 o královském právu odúmrtím. Roku 1437, když byla nakrátko obnovena činnost soudů, si zapsal písař do dvorských desk, úředních záznamů dvorského soudu, v plném znění směrodatných pět prvních paragrafů o procesu o statky připadlé jako odúmrtí panovníkovi.¹⁷⁵ To znamená, že toto pravidlo platilo pro soud závazně, protože přesně odpovídalo procesu o takové statky.¹⁷⁶ Ale kolem roku 1560 se tento předpis objevil ve dvorských deskách znovu, tentokrát v českém překladu, který však nesouhlasí se známými českými verzemi a je převzat přímo z latinského originálu.¹⁷⁷ Dvorský soud, který byl podroben panovníkovým výsostným právům, se řídil pravidly příslušného článku MC, třebaš nebyla platným právem. Odtud lze vyvodit, že se MC přidržela v této věci starého práva. Roku 1437 byl tedy znám přinejmenším tento odstavec MC a vědělo se o jeho původu, protože je v dvorských deskách zapsán pod nadpisem *Sumptum de statutis terre regni Boemii per d. Carolum edite*. Bez ohledu na věcně bezvýznamnou gramatickou chybu je nesporné, že zákoník Karlův tu byl pokládán za platnou normu.

Brzy se setkáváme s dalšími doklady o existenci textu MC, třebaš někdy nebyla úplně jasná právní kvalifikace. Počátkem čtyřicátých let 15. století se už vědělo o rozhodnutí Karlově, že města a země království nesmějí být zeizeny ani dány do zastavy. To vyvolalo velkou starost u pánů, kteří po dočasném uhasnutí revolučních bojů podrželi ve svých rukách většinu královských statků a opěrných bodů. Roku 1440 při vyjednávání o bavorskou kandidaturu na český trůn se ptal vévoda Albrecht, zda byl Zikmund oprávněn zastavit korunní statky.¹⁷⁸ Takový dotaz by byl sotva možný bez

znalosti, že nebylo dovoleno zcizování královských statků, protože jinak byly takové zástavy zcela běžným obyčejem.

Nález textu MC, který byl střezěn na hradě Karlštejně, zneklidnil šlechtu. Nejčasnější zpráva o tom pochází ze vzdálené kroniky, jež o tom věděla a zpravovala o existenci MC k roku 1441.¹⁷⁹ Kronikář psal asi s odstupem několika let a nemohl možná událost správně zařadit časově, ale celkem byl dobře zpraven, protože zcela určité zprávy o MC pocházejí z roku 1442.

V září roku 1442 informoval přední pán Aleš ze Šternberka jihočeského magnáta pana Oldřicha z Rožmberka, že nejvyšší purkrabí pan Menhart z Hradce, který vedle této vysoké hodnosti zastával v době interregna také úřad zemského hejtmána, našel na hradě Karlštejně Karlův předpis, který zasahuje proti držitelům vybraných královských statků a hrozí jim nejvyššími tresty. Pana Aleše tato zpráva znepokojila, protože sám měl ve svém držení hrad Křivoklát.¹⁸⁰ Rožmberk velmi rychle odpověděl a sdělil svému příteli, že král tento zákon odvolal, takže nikdy nevstoupil v moc práva, ale přesto ho napomínal k opatrnosti.¹⁸¹ Roku 1442 se rozšířila obecná vědomost o MC,¹⁸² i když se o její platnosti po skoro celém století málo vědělo. Zkušený Rožmberk měl ve svém archivu Karlovu odvolací listinu a byl proto schopen těžit z této znalosti a využít jí k posílení svého vlivu.¹⁸³

XI. Pozdější české zpracování, tzv. Statuta, jako platné právo

Vzrušení z nejistoty, co se stane s královským majetkem, který se ocitl v rukou šlechty, bylo příčinou, proč si čeští páni, většinou neovládající latinu, dali pořídit český překlad. Bez hluboké textové kritické analýzy se nedá určit, které ze dvou českých zpracování, neúplné a zkrácené verze, je starší, ale rozhoduje, že dosud nebyl nalezen rukopis, který by bylo možno datovat před rokem 1442.¹⁸⁴ Pokud rukopisy udávají rok svého vzniku, nacházejí se výlučně pozdější léta čtyřicátá nebo ještě mladší, a z nedatovaných se podle sestavení kodexů a podle písma nedá žádný opis datovat do dřívějších let.

Která z těchto dvou verzí byla důležitější pro příští potřeby? Tato otázka vystupuje tím naléhavěji, že – jak už o tom byla podána zpráva – jsou obě recenze v mnoha případech zapsány v týchž kodexech a v samostatných opisech se neúplná verze shledává častěji než zkrácená, *Statuta* či *Summa*. *Statuta* jsou samostatně zapsána jen v pěti kodexech a dvou zlomecích. Lze ještě poznamenat, že označení *Statuta* se objevuje zcela pravidelně v incipitu, což bylo ostatně směrodatné pro jejich název,¹⁸⁵ ale často chybí v nadpisech, které jsou stylizovány různě.

Opisy obou těchto verzí, které se zjišťují v týchž rukopisech čtrnáctkrát, jsou svědectvím, že písaři pracovali mechanicky podle svých předloh. Jsou ovšem zjištěny písařské odchylky v jejich znění, ale společná původní předloha se nedá při pozorném prozkoumání přehlédnout.

Přes záhadný původ a četnost opisů neúplné verze byla pro příští právní praxi přijatelná zkrácená, sumarizující verze. Pozdější prameny se odvolávají na *Statuta* tak jednoznačně, že nevzniknou pochyby, že byl znám obsah celé MC a ne toliko 38 prvních článků, které jsou zahrnuty v neúplné verzi bez jakéhokoli pokračování. Je pozoruhodné, že v pozdějších pramenech se jen zřídkakdy připomíná revokace

zákonu; se Statuty se pracuje jako s platnou právní normou.¹⁸⁶ Přesvědčení o závaznosti této podoby MC zcela převážilo.

To ale neznamená, že šlechta prostě sáhla k plnému znění MC. Stejně jako o století dříve by v politickém kontextu 15. století byly předpisy MC nepřijatelné pro panský stav, protože by byly znesnadnily jeho vzestup a schopnost odporu panovnické moci. Řešení bylo jednoduché. Sumarizující české zpracování ponechává až na několik výjimek pořadí článků a zdánlivě i obsah nedotčený, ale pozměnilo všechna místa, která vyzvedávala královskou moc, což bylo v naprostém rozporu s tím, co zamýšlel velký král.

Neúplné zpracování se dosti přidržuje latinského originálu, ale i zde se místy najdou změny v interpretaci článků. Podivná odchylka se vyskytuje v parafrázi proemia. Jen jeho prvních pět článků, mezi nimi pátý jen stručně, se předkládá čtenáři. To znamená, že rozsáhlejší a ideově závažnější část úvodu nebyla do této verze pojata. Ještě nápadnější je, že Statuta proemium vůbec vynechávají a nedbají ani na první článek o křesťanské víře. Ano, ve Statutech postrádáme i úvodní zákonodárcovy myšlenky, kterými se v arengách k jednotlivým článkům snažil osvětlit užitečnost a duchovní náplň právních předpisů. I ty musely zmizet ze znění článků, protože stály v příkrém rozporu s potřebami šlechty.

Vynechání proemia uzavřelo cestu pro objasnění panovnických práv. Totéž se poznává i ve změnách obsahu některých článků, v nichž se šlechta 15. století úspěšně pokusila dosáhnout výhod v neprospěch centrální moci. Stačí poukázat jen na několik příkladů takového druhu.¹⁸⁷

K nárokům, které šlechta vždy prosazovala, patřilo silné omezení panovnického odumrtního práva. Také ve Statutech, ve srovnání s MC, se tato tendence nepokrytě objevuje. V článcích 13 a 58 byl pozměněn smysl Karlových předpisů a místo panovníkovy volné dispozice s odumřelými statky tak má činit jen s radou panskou a navíc má jeho právo být omezeno jen na nemovitosti.¹⁸⁸

Také v ustanovení článku 79 o trestu smrti se zjišťuje rozdíl mezi Statuty a MC. Podle MC *iusticia personalis* přísluší výhradně panovníkovi, podle Statut ji smí vykonávat i pán, který k tomu obdržel písemné svolení.

Za Jiřího z Poděbrad, který usiloval o posílení centrální panovnické moci, byl Karlův zákoník v podobě upravených Statut zbraní politického a ústavně právního nátlaku ze strany stavů, především pak pánů. Po utvoření opozičního panského svazu argumentovali pánové proti královským nařízením svobodami země nebo přímo Statuty. Tak tomu bylo v roce 1465 v záležitostech královského práva na braní odumrtí¹⁸⁹ nebo o rok později ve zprávě stavovské komise o zemských svobodách, která trvala na článku 45 o obraně země proti nepřátelskému vpádu.¹⁹⁰ I v tomto případě se argumentace opírala výslovně o Statuta císaře Karla, a připojovala, že panovník sám právě tak jako moravský markrabí Jan Jindřich sice tato práva odvolali, ale mohou být považována za platná, protože obsahují staré zemské právo.¹⁹¹ Zřetelný ozvuk MC a souhlasně s ním i Statut, článek 27, zaznívá v požadavcích předložených roku 1471 novému králi Vladislavovi, aby zemské desky byly sčeszeny na pražském hradě, kde je má opatrovat zemský písař.¹⁹² V jiné věci byla Statuta příznivá králi, který jinak směl dosazovat do úřadů jen Čechy, avšak s možností, že dobrý, vznešený

a učený cizinec může podle královy vůle zastávat úřad (článek 19), což královi umožňovalo přijímat do svých služeb schopné cizozemce.¹⁹³

Není snadné určit právní povahu Statut pojmově. Karlův zákoník nikdy nenabyl účinnosti, což – i přes dočasnou nejistotu – nezůstalo pánům neznámo, jak o tom svědčí jednoznačné zprávy.¹⁹⁴ Platnost Statut jako zemského zákona byla přesto opětovně uznána v dokumentech poděbradského věku a také později. Právní titul účinnosti není odvozen ze zákonodárné moci panovníkovy, nýbrž z uznání šlechtickou obcí na zemském soudě a zemském sněmu. V tomto smyslu nemají být Statuta považována za pouhou právní knihu, nýbrž za autorizovanou verzi, i když překlad a věcné změny byly podniknuty ze soukromé iniciativy. To znamená, že představují prvek psaného práva ve svobodně nalézaném právu zemském.

Ani Vladislavské zemské zřízení z roku 1500 neznamenal přerušování takového názoru. Roku 1527, tedy krátce po svém nástupu, se zajímal král Ferdinand I. o doslovné znění řádu, zřízení a určení Karlova, uloženého na hradě Karlštejně, a vyslovil přání mít od něho opis a dát jej zařadit mezi články zemského práva.¹⁹⁵ Při zasedáních zemského sněmu v letech 1543 a 1547 byla Statuta označována jako zemské zřízení Karlovo¹⁹⁶ a ještě zemské zřízení z roku 1549 se zmiňuje o Karlových privilegiích o zákazu zcizování královských hradů a měst,¹⁹⁷ která odpovídala zásadám MC.

Od čtyřicátých let 15. století, kdy byla MC znovu objevena a přepravována do formy Statut, už o nich znalost nikdy nevymizela. Je snadno pochopitelné, proč vědomí o zákoníku Karlovu bylo tak živé, že vedlo až k legendárnímu přikrášení české právní tradice a k víře v autorství největšího mezi právníky Bartola ze Sassoferrata. Ale to je už další kapitola v dějinných osudech MC, kterou už novější bádání náležitě osvětlilo.

Komplikované problémy vzniku, pramenů a obsahu MC stejně jako politických úmyslů krále Karla IV. a zvláště nezdaru jeho plánů vydat pro Čechy zákoník, jsou velmi atraktivní pro bádání o pramenech českého práva a o duchovní tváři Otce vlasti. Patří především do dějin stavovského odporu proti panovnícké moci a boje za svobodné nalézání práva. Po krátkém vzrušujícím sporu roku 1355 a po několika kompromisech se šlechtou zmizel konflikt ze zorného pole současníků. Teprve znovuobjevení MC skoro po celém století, už v silně pozměněné podobě, ji uvedlo znovu do právního povědomí a právního života a vytvořilo z ní součást českého právního řádu. Je to teprve období 15. a 16. století, které Statuta, odvozená z MC, povýšilo na skutečný pramen práva a zavedlo do právní a politické praxe. A právě tato doba si zaslouží hlubokého studia, protože je pro historické osudy závažnější než vzrušující, ale jen přechodná a brzy dokonce zamlčovaná událost odvolání MC.

Německá, jen málo pozměněná verze této studie byla vydána in: FAHLBUSCH, F. B - JOHANEK, P./ vyd.: *Studia Luxemburgensia* - Studien zu den Luxemburgern und ihrer Zeit, Bd. 3, Warendorf 1989, s. 79-122.

Zkratky:

ACRB	– Archivum Coronae Regni Bohemiae, sv. II, ed. V. HRUBÝ
AČ	– Archiv český, sv. I-V, ed. F. PALACKÝ
CIB	– Codex iuris Bohemici, sv. II/2, IV/1, IV/2, ed. H. JIREČEK
FRB	– Fontes rerum Bohemicarum, sv. I, III, IV, ed. J. EMLER
HZ	– Historische Zeitschrift
MGH	– Monumenta Germaniae Historica
MVGDB	– Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen
PhS	– Právněhistorické studie
RBM	– Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, sv. IV, VI/1, VI/2, VI/3, ed. J. EMLER, B. MENDL
StR	– Studie o rukopisech
SVPS	– Sborník věd právních a státních
VKČSN	– Věstník královské české společnosti nauk
ZRG GA	– Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte Germanistische Abteilung

Poznámky

- 1 VANĚČEK, V.: Karlova zákonodárná činnost v českém státě, in: VANĚČEK, V. (vyd.): *Karolus quartus*, Praha 1984, s. 107-124. Této práci předcházelo vydání její německé verze, *Die gesetzgeberische Tätigkeit Karls IV. im böhmischen Staat*, in: ENGEL, E. (vyd.): *Karl IV. Politik und Ideologie im 14. Jahrhundert*, Weimar 1982, s. 121-149, zvl. s. 135-147. V dalším se odkazuje na českou verzi, pokud není odchylná od německé.
- 2 WERUNSKY, E.: *Die Maiestas Carolina*, in: ZRG GA 9, 1988, s. 64-103. O tuto práci se opírá i příslušný výklad téhož autora, *Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit*, III, Innsbruck 1892, Kap. 3, s. 76-104.
- 3 V dalším budou uváděna ze starších spisů jen díla, která posuzovala MC z nových hledisek nebo vysvětlovala shrnujícím způsobem veškerou látku.
- 4 Celkem jsou k dispozici tři vydání. Nejstarší z nich, *Maiestas Carolina sive Constitutiones Caroli IV. Rom. Imperatoris, quibus ille Regnum Bohemiae formandum ornandumque sensit. Nunc primum in luce prolata studio Pauli Geschinii*, Hanoviae 1617, sice podává kompletní text, ale není přesně stanovena její předloha. Tato edice sloužila jako východisko pro vydání F. PALACKÉHO, AČ III, s. 65-180, pravda s kritickou opatrností s doplňky z rukopisů. Poslední vydání obstaral H. JIREČEK, CIB II/2, s. 100-188. U Palackého je text rozdělen podle vzoru Ješínova na 127 článků, u Jirečka na 109 článků. Originální latinské texty jsou v obou těchto edicích doprovázeny pozdějšími českými zpracováními a překlady, takže je nutno sáhnout při studiu k oběma. Počítání článků se uvádí podle Jirečka, jak to činí většina prací. Lze čekat, že nová kritická edice, kterou připravuje B.-U. HERGEMÖLLER, bude pro příští bádání směrodatná, zatímco české verze budou na své kritické vydání ještě dlouho čekat. Srovn. B.-U. HERGEMÖLLER, *Maiestas Carolina. Karls Gesetzesentwurf für das Königreich Böhmen*. Lateinisch-deutsch, München (v tisku).
- 5 KEJŘ, J.: *Maiestas Carolina v dochovaných rukopisech*, StR 17, 1978, s. 3-39; k tomu též autor, *Dodatky*, StR 20, 1981, s. 87-91. MARTINOVSKÝ, I.: *České zpracování Majestatis Carolinae a jeho rukopisy*, in: *Ústecký sborník historický* 1979, s. 29-44, nepřihlíží k původnímu latinskému textu. Přesto však článek, i když nepřináší údaje o žádném dosud neznámém rukopisu, je cenným doplněním prve jmenované práce, protože se zmiňuje o kulturních souvislostech a podává údaje o vlastních rukopisů.
- 6 Úplný seznam podává J. KEJŘ (viz pozn. 5), s. 36ns.

- 7 Nové kritické vydání, které vbrzku vydá B.U. HERGEMÖLLER, podle mého přesvědčení potvrdí toto mínění.
- 8 Vydán F. PALACKÝM, *AC* III, s. 68-176, v juxtapozicích k latinskému textu. Palackému přehlédnutím ušlo, že i chybějící části jsou obsaženy v téměř rukopise, ovšem jinou rukou.
- 9 Vydán F. PALACKÝM, *AC* III, v podobě poznámek k úplnému znění. Užívám od Palackého navržené názvy verzí.
- 10 Vydán H. JIREČKEM, *CIB* II/2. Znění latinského textu je zde doprovázeno články zkráceného zpracování.
- 11 Rukopis Knihovny Národního muzea v Praze IV B 18.
- 12 Dá se očekávat, že nová edice dodrží správné pořadí článků a tak předloží badatelům MC v náležité skladbě.
- 13 Nové vydání Konstitucí Friedricha II, H. CONRAD - TH.V.D. LIECK-BUYCKEN - W. WAGNER, mi není k dispozici, takže jsem užil vydání J.-L.-A. RUIILLARD-BRÉHOLLES, *Historia diplomatica Friderici II.*, díl IV/1, Paris 1854.
- 14 Srv. KEJŘ, J.: Právní vzdělanost v Čechách v době Karlově, in: *Karolus quartus*, s. 128, zvl. pozn. 14.
- 15 Ed. GARCIA Y GARCIA, A.: Constitutiones Concilii quarti Lateranensis una cum Commentariis glossatorum, in: *Monumenta Iuris Canonici, series A: Corpus glossatorum*, sv. 2, Città del Vaticano 1981. Konstituce je převzata v Decretalech Řehoře IX, kniha 1, kap. 1, odkud byla vzorem předlohy pro MC. KALISTA, Z. Karel IV. *Jeho duchovní tvář*, Praha 1971, se dotýká tohoto úvodního článku, přehlíží však, že jde o Dekretály.
- 16 *Decretales*, kn. 5, tit. 6 a 7; *Clementinae*, kn. 5, tit. 2 a 3.
- 17 *Decretales*, kn. 5, tit. 7, kap. 8; *Liber Sextus*, kn. 5, tit. 2, kap. 2.
- 18 OTT, E.: *Beiträge zur Rezeptionsgeschichte des römisch-canonischen Processes in den böhmischen Ländern*, Leipzig 1879, s. 167, podává příslušné příklady.
- 19 Srv. VANĚČEK, V.: viz pozn. 1, s. 135, pozn. 69, německé verze.
- 20 VANĚČEK, V.: tamtéž, s. 135.
- 21 SATURNÍK, T.: Majestas Carolina a její vliv na české právo obyčejové, *SVPS* 28, 1949, s. 5. Povšechná charakteristika zákonodárné činnosti Karlovy nyní u F. MERZBACHERA, Karl IV. und das Recht, in: SEIBT, F.: *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*, München 1978, s. 147.
- 22 WERUNSKY, E.: viz pozn. 2, s. 70. JIREČEK: *Právní život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. století*, Praha - Brno 1903, s. 97.
- 23 VANĚČEK, V.: viz pozn. 1, s. 138, v české verzi s. 116, poukázal na okolnost, že proklamace o zničení a odvolání zákoníka zabránila aplikaci jeho pravidel. Dogmatická analýza zůstala vyhrazena "až juridizujícím - mnohdy naivně - historikům novověku".
- 24 Tak již OTT, E.: viz pozn. 18, s. 164; FRIEDJUNG, H.: *Kaiser Karl IV. und sein Anteil am geistigen Leben seiner Zeit*, Wien 1876, a důkladněji WERUNSKY, E.: viz pozn. 1 1888, s. 64 ns. a TÝŽ, 1892, s. 76 ns.
- 25 VANĚČEK, V.: s. 113.
- 26 SATURNÍK, T.: s. 6 ns.
- 27 SANČUK, G.E.: Český zemský zákoník Majestas Carolina (1355) jako historický pramen pro studium začátku českého národního státu, *Sovětská věda - Historie* 2, 1952, s. 361-370, se snažil zdůraznit právě tuto stránku a objasnit zájmy privilegovaných feudálních pánů. Tento článek je jen shrnutím větší práce z roku 1950, která - pokud je mi známo - nevyšla samostatně. Autor musel mít ohled k tehdejší metodě historického hodnocení, odmítl tak skoro veškerou starší literaturu a zdůraznil sociální rozdíly, aniž však dostatečně přihlédl k napětí, pro jeho téma nejdůležitějšímu, totiž mezi králem a šlechtou. K tomu pojednal o obsahu MC jako kdyby to byl platný zákoník a zmínil se teprve na konci svého pojednání krátce o neúspěchu zákonodárného pokusu. Přesto však má tato práce svou cenu pro rozvoj bádání o MC a je třeba jí věnovat potřebnou pozornost.
- 28 MÜLLNER, F.: Majestas Carolina, *Věhrd* 4, 1922-23, s. 59-64; 86-88, se pokusil roztrždit články MC podle jednotlivých oborů práva.
- 29 Viz řadu průkopnických článků J. MARKOVA, které vytvořily základnu pro jeho souhrnné zpracování. MARKOV, J.: *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII. - XVII. století*, Praha 1967, kde lze zjistit odkazy na autorovy dřívější práce, jež se týkají procesně právních institucí.
- 30 Např. RIEGER, B.: *Zřízení krajské v Čechách I*, Praha 1889, s. 45-48.
- 31 MALÝ, K.: Zločin urážky panovníka v českém právu doby předhusitské, *PhS* 15, 1971, s. 157-162, dovořil, že tenkrát byly pojmově odděleny útoky proti panovníkovi a proti státu a že dřívější personální koncepce útoku jen proti osobě panovníkově zmizela.
- 32 Rozlišování mezi soukromě a trestně právními záležitostmi se dá v českém státě pozorovat v prvních náznacích už ve 13. století, ale rozdíl je zdůrazněn teprve v MC. Viz. RAUSCHER, R.: Příspěvek k dějinám krajských poprávců v zemích českých, *Časopis pro právní a státní vědu* 25, 1942, s. 267. Srv. VANĚČEK, V.: s. 111, zvl. pozn. 40, který uvažuje o rozdílu mezi *civiliter* a *criminaliter*. K tomu se

- musí podotknout, že rozdíl netkví v zásadní odlišnosti civilního a trestního procesu, nýbrž v obsahu kauz: *in causis civilibus* oproti *causae criminales*. Srv. J. KJÍŘ, Pojem soudního důkazu ve středověkých právních naukách, *Stát a právo* 13, 1967, s. 184. Toto pojetí se dá rozeznat i v listině Karla IV. z roku 1355, RBM VI/1, č. 2: *pro quacunque causa civili, criminali seu mixta*; srv. VANĚČEK, V.: s. 111, pozn. 40.
- 33 SOLNAŘ, V.: *Z dějin českého zemského práva trestního*, Praha 1921.
- 34 LIPPERT, J.: *Social-Geschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit* I, Prag-Wien-Leipzig 1906, se odvolával na MC při řešení jednotlivých otázek, aniž jí věnoval systematickou pozornost. K venkovskému lidu: GRAUS, F.: *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské* II., Praha 1957. K některým bodům i G.E. SANČUK, viz pozn. 27.
- 35 URBÁNEK, R.: *Věk poděbradský = České dějiny* III/1, Praha 1915, s. 33 a 36. Zdůraznění nedotčenosti křesťanství v Čechách patřilo ke státně ideologické koncepci Karla IV.; viz URBÁNEK, R. Počátky českého mesianismu; in: *Českou minulostí*, Praha 1929, s. 138.
- 36 RBM IV, č. 762.
- 37 PATSCHOWSKY, A.: *Quellen zur böhmischen Inquisition im 14. Jahrhundert*, Weimar 1979 = MGII, *Quellen zur Geistesgeschichte des Mittelalters*, sv. 11, s. 73 ns.
- 38 K tomu ŠMAHEL, F.: *Idea národa v husitských Čechách*, České Budějovice 1971, zvl. s. 38 ns. s přihlédnutím k polemikám wycliffovských mistrů.
- 39 Minění II. FRIEDJUNGA, viz pozn. 14, s. 91, že MC je "eines der wichtigsten Aktenstücke zur Geschichte des Kampfes der Königsgewalt und des Unabhängigkeitssinnes der Barone", platí nezměněně.
- 40 V. VANĚČEK, s. 114, mluví olevřeně o charakteru středověké utopie. Této snad poněkud přihrocené, ale svou podstatou správné charakteristice není třeba odporovat. Srv. také VANĚČEK, V.: Ještě k charakteristice Karla IV., *PhS* 25, 1983, s. 11.
- 41 SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, Praha 1978, s. 559. Tamtéž vyslovená otázka, zda Karel jen sondoval, jak by mohl zatlačit českou šlechtu, se ale zdá poněkud přehnaná.
- 42 FRIEDJUNG, II.: s. 91.
- 43 HERGEMÖLLER, B.U.: Die Goldene Bulle. Karl IV. und die Kunst des Möglichen, in: *Kaiser Karl IV.*, viz pozn. 21, s. 143-146. Bylo snad ztroskotání MC v Čechách výstrahou pro Karla k obezřetnému postupu při jednání o Zlatou bulu, jen o čtvrt roku pozdějším?
- 44 Rozbor Karlových názorů na úkoly panovníka se opírá převážně o vývody z MC; SCHNEIDER, R.: Karls IV. Auffassung vom Herrscheramt, München 1973, in: *Historische Zeitschrift*, Beiheft, NF 2, zvl. s. 136-145.
- 45 VANĚČEK, V. viz pozn. 1, s. 114, ns., vyslovil dohad, že Karel, opíraje se o svou novou císařskou hodnost a v důvěře v podporu magnátů, kteří stáli na jeho straně, zamýšlel vydat zákoník jen ze své panovnické moci, aniž počítal s odporem zemského sněmu.
- 46 Z početných zmínek literatury budiž zde odkázáno alespoň na vývody R. SCHNEIDERA. Srv. J. SPĚVÁČEK, s. 279-284; DOLEŽAL, M.: Karlova koncepce českého státu v jeho vnitřních i vnějších vztazích, *PhS* 23, 1980, s. 278; NOVÝ, R.: Hospodářské a sociální poměry doby Karla IV., in: *Karolus quartus*, s. 51, zdůrazňuje tendenci, jež se v Karlových plánech často prosazovala, totiž stabilizaci království a královské moci, jež představovala ve svém jádru protoabsolutistický charakter vládního systému. Již II. FRIEDJUNG hledal smysl MC v upevnění královských práv v Čechách.
- 47 KALISTA, Z.: Karel IV., s. 64 v tom viděl augustinský vliv. TÖPFER, B.: Die Staatsideologie in den Proemia der Konstitutionen von Melfi und der Majestas Carolina, in: *Karl IV. Politik und ideologie*, s. 155, prozkoumal souhlas i rozdíly názorů obsažených v MC s církevní doktrínou o vzniku moci oproti lidem.
- 48 V literatuře se poukazuje na dvě místa, která užívají tohoto výroku, článek 42 a 74; k tomu naposled B. TÖPFER, jako v předcházející pozn., s. 156. V obou případech je však třeba přihlédnout, že panovník, ačkoli je zásada výslovně zdůrazněna, se v jistém smyslu vzdal jejího principiálního provedení, protože se podřídil přísným zárukám soudnictví a právního řádu.
- 49 KALISTA, Z.: Karel IV., s. 80, hledá v principu, že panovník vykonává svá zákonná oprávnění *pro generalitatis commodo, non privato compendio*, článek 13, vzor u TOMÁŠE AKVINSKÉHO, *De regimine principum* I, kap. 10.
- 50 KALISTA, Z.: s. 80.
- 51 *Caroli quarti vita ab eo conscripta*, FRB III, s. 349.
- 52 WERUNSKY, E.: viz pozn. 2, s. 70.
- 53 SPĚVÁČEK, J.: s. 341. Článek 79 MC označuje pány jako *diadematis nostri regalis decus et gloria*.
- 54 SEIBT, F.: Zur Entwicklung der böhmischen Staatlichkeit 1212-1419, in: PATZE, H. (vyd.): *Der deutsche Territorialstaat im 14. Jahrhundert* II (= *Vorträge und Forschungen* 14), Sigmaringen - München 1971, soudí, že už Přemysl Otakar I. podnikl podobný pokus. To je velmi pochybné, protože

- v jeho době (+ 1230) stála vlna centrálního zákonodárství teprve v začátcích a ještě ani konstituce z Melfi nebyly vydány. Navíc nemáme o jakémkoli jeho pokusu o vydání zákoníka spolehlivou zprávu.
- 55 Wolfenbüttelský rukopis kroniky Beneše Minority není sice vydán, ale pasus, který nás zajímá, byl již několikrát otištěn. Užívám kriticky ověřené verze u Václava NOVOTNÉHO, Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara, in: *České dějiny* I/4, Praha 1928, s. 276, pozn. 1. Pokusy dřívějších badatelů hledat v tzv. Otakarových právech (*CIB* II/4, s. II-IV, 1-25) text zákoníka, byly úplně vyvráceny novou zevrubnou analýzou: HOFFMANN F. - ŠTĚPÁN, J.: K "záhadě" Otakarových práv, *StR* 24, 1985, s. 71-132.
 - 56 Zbraslavská kronika, *FRB* IV, s. 61. Zpráva se krátce opakuje také v kronice Františka Pražského, tamtéž, s. 359.
 - 57 Zbraslavská kronika píše jen, že *Gozzo ... meditatur, qualiter intencionem regiam ad effectum possit perducere ...*; Není naznačeno, že bylo předloženo hotové dílo.
 - 58 *FRB* IV, s. 62. K tomu TADRA, F.: *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*, Praha 1897, s. 234; JIREČEK, H.: *Právníký život*, s. 61, 64; BOHÁČEK, M.: *Einflüsse des römischen Rechts in Böhmen und Mähren*, in: *Ius Romanum Mediæ Aevi*, Pars V, Milano 1975, s. 32.
 - 59 Srv. pochybnosti J. ŠUSTY, Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví, in: *České dějiny* II/1, Praha 1935, s. 520.
 - 60 BALZER, O. *Maiestas Carolina* i inne źródła prawa czeskiego z w. XIV. a Statuty Kazimierza Wielkiego, *Kwartalnik historyczny* 33, 1919, s. 221. Statuty jsou vydány: Statuty Kazimierza Wielkiego, z rukopisu O. Balzera vyd. KACZMARCZYK, Z. - SZCZANIECKI, M. - WEYMANN, S. Poznań 1947.
 - 61 Nic o vlivu MC nepodávají obecné informace o Statutech, BARDACH, J. *Historia państwa i prawa polski do połowy 15. wieku*, Warszawa 1957, s. 374-378; KACZMARCZYK, Z.: *Polska czasów Kazimierza Wielkiego*, Kraków 1964, s. 89-93.
 - 62 *Decreta regni Hungariae*, vyd. DORY, E. - BONIS, G. - BACSKAI, V. Budapest 1976, s. 124-153.
 - 63 KARPAT, J.: Štátoprávne obdoby v Čechách za Karla IV. a v Uhorsku za Ludovíta z Anjou, in: *Mezinárodní vědecká konference Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR, sekce dějin státu a práva*, Praha 1981, s. 41-50.
 - 64 CVELER, J.: Český a slovenský podíl na poznávání zákoníku cara Štěpána Dušana, in: HIEJL, F. - KOLEJKA, J. (vyd.): *Otázky dějin střední a východní Evropy, Spisy Univerzity J.E. Purkyně v Brně - filozofická fakulta*, sv. 203, Brno 1975, s. 95-145.
 - 65 K jednotlivostem CVELER, J.: Několik poznámek pro srovnání *Maiestatis Carolinae* a zákoníka srbského cara Štěpána Dušana, in: *Mezinárodní vědecká konference*, s. 70-83, zvl. s. 71.
 - 66 CVELER, J.: *tamtéž*.
 - 67 VAN CAENEGHEM, R.: La preuve dans le droit du Moyen âge occidental, in: *La preuve, Recueils de la Société Jean Bodin*, sv. XVII, Bruxelles 1965, mapa 1.
 - 68 GAGNÉ, S.: Studien zur Geschichte der Gesetzgebung, in: *Acta Universitatis Upsaliensis - Studia Juridica Upsalensia* 1, Uppsala 1961, zvl. kap. III, s. 288 ns. Srv. WELTIN, M.: Das österreichische Landrecht des 13. Jahrhunderts im Spiegel der Verfassungsgeschichte, in: CLASSEN, P. (vyd.): *Recht und Schrift im Mittelalter*, Sigmaringen 1977 = *Vorträge und Forschungen* XXIII, s. 381-424; VANĚČEK, V.: jako v pozn. 1. s. 107.
 - 69 WOLF, A.: Die Gesetzgebung der entstehenden Territorialstaaten, in: COING, H. (vyd.): *Handbuch der Quellen und Literatur zur neueren europäischen Privatrechtsgeschichte*, sv. 1, München 1973, s. 554.
 - 70 Srv. JOHANEK, P.: Rechtschriftum, in: *Geschichte der deutschen Literatur von den Anfängen bis zur Gegenwart*, sv. III, díl 2, München 1987, s. 397, který ukazuje, že německé zákonodárství a jeho právní knihy mají od 13. století podobné texty také v jiných národních řečech.
 - 71 JOHANEK, P. *tamtéž*, s. 398.
 - 72 PROCHÁZKA, V.: Centralizující se středověká monarchie, *Právník* 99, 1960, s. 156.
 - 73 ČÁDA, F.: České právní knihy v době předhusitské, in: ČÁDA, F. (vyd.): *Naše právo a stát*, Praha 1928, s. 33 ns., to ukazuje na příkladu Rožmberské knihy, v níž byly skutečně nalezeny dodatky a vložené pasáže. Již několik právněhistorických prací se pokusilo rozeznat vrstvy vzniku Rožmberské knihy.
 - 74 Např. již F. PALACKÝ v úvodu ke své edici MC, *AC* III, s. 66. Právě tak H. JIREČEK, v úvodu k edici, *CIB* II/2, s. 100; PELZEL, F.: Die *Maiestas Carolina*, *MUGDB* 6, 1868, s. 69. Mezi novějšími badateli zvl. R. SCHNEIDER, viz pozn. 44, s. 148.
 - 75 Na to upozornil už WERUNSKY, viz pozn. 2, s. 66.
 - 76 Revindikace zástav krále Jana probíhala velmi intenzivně roku 1350; k tomu ŠUSTA, J.: Za císařskou korunou, in: *České dějiny* II/4, Praha 1948, s. 175.
 - 77 WERUNSKY, F.: s. 66.
 - 78 BALZER, O.: viz pozn. 60, považuje rok 1346 za dobu vzniku MC, což mu umožnilo předpokládat vliv na Statuta Kazimíra Velikého KARPAT, J.: viz pozn. 63, počítá s rokem 1346 automaticky.

- 79 Tak např. PEITERKA, O.: *Rechtsgeschichte der böhmischen Länder in ihren Grundlagen dargestellt*, sv. 1, Reichenberg 1923, klade vznik MC mezi léta 1346 až 1355. Právě tak MERZBACHER, F.: viz pozn. 21, s. 147. ČELAKOVSKÝ, F.: *Pověstné dějiny českého práva*, Praha 1900, s. 18, tvrdí, že zemské sněmy jednaly o zákoníku od roku 1347.
- 80 Tak WERUNSKÝ, E.: s. 64; HOBZEK, J.: *Majestas Carolina a římské právo*, Praha 1931, s. 4; A. WOLF, s. 733; R. SCHNEIDER, s. 148; V. VANĚČEK, s. 138; ŠUSTA, J.: *Za císařskou korunou*, s. 213; G.E. SANČUK, s. 362. Údajnou oporu pro toto tvrzení lze prý najít v obsahu odvolání zákoníka roku 1355; Tam ale není žádná řeč o nějakém dřívějším zemském sněmu.
- 81 Tak převážně starší literatura: PALACKÝ, F.: AČ III, s. 66; PALACKÝ, F.: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* II/2, Praha 1876, s. 100; TOMEK, W.W.: *Dějepis města Prahy* II, 2. vyd., Praha 1892, s. 9; KALOUSEK, J.: *České státní právo*, Praha 1982, s. 321.
- 82 WERUNSKÝ, E.: s. 65. MÜLLNER, F.: viz pozn. 28, s. 59, registroval obě mínění.
- 83 FRIEDJUNG, H.: viz pozn. 24, s. 90, pozn. 5.
- 84 Ke Karlovým zemským sněmům viz RUSSOCKI, S.: *Protoparlamentaryzm Czech do początku XV. wieku*, Warszawa 1973, s. 93.
- 85 ACRB II, č. 49-62.
- 86 SPĚVÁČEK, J.: viz pozn. 41, s. 480, vyslovuje opatrné mínění, že státoprávní úpravy, vyjádřené v privilegiích, souvisely sice s přípravami MC, ale představovaly jen její předstupeň.
- 87 VANĚČEK, V. s. 138, věří, že se dá najít pro to nepřímé potvrzení v článku 22, ale ani v tomto případě se nedá konstruovat shoda dat.
- 88 ACRB II, č. 82.
- 89 Tamtéž, č. 212. Srv. E. WERUNSKÝ, s. 65; J. ŠUSTA, s. 213.
- 90 Tak SEIBT, F., in: BOSL, K. (vyd.): *Handbuch der Geschichte der Böhmischen Länder*, sv. 1, München 1967, s. 399; A. WOLF, s. 734.
- 91 Nejdůkladněji se zabýval rozbořem pozadí a datování až dosud J. ŠUSTA, *Za císařskou korunou*, s. 186-215. Jeho výsledky pak přejali J. SPĚVÁČEK, s. 480; V. VANĚČEK, s. 138, a Z. FIALA, *Předhusitské Čechy*, 2. vyd. Praha 1978, s. 123.
- 92 Z. FIALA dále upřesnil, že návrh musel být hotov před nástupem k římské jízdě v říjnu 1354.
- 93 RBM VI/1, č. 2.
- 94 V. VANĚČEK, s. 114, pozn. 77. Už B. MENDEL, editor RBM, se v jedné poznámce k příslušnému místu listiny odvolal na MC.
- 95 O zákazu zcizování Karlových inkorporací SPĚVÁČEK, J.: *Karl IV. Sein Leben und seine staatsmännische Leistung*, Praha 1978, s. 119.
- 96 Zlatá bula císaře Karla IV. z roku 1356; ed. FRITZ, W.D.: Weimar 1972 (MGH. Fontes iuris Germanici antiqui), kap. X, s. 65.
- 97 TADRA, F.: Listář veřejného notáře ve 14. století, VKČSN 1893, pojednání X, č. 1. Jméno notáře není udáno. Editor datoval do doby kolem roku 1360. Naproti tomu NUHLÍČEK, J.: *Veřejní notáři v českých městech, zvláště v městech pražských*, zv. otisk ze: *Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy*, Praha 1940, s. 18, pozn. 21, datoval právě pro tento obrat do doby, kdy MC ještě nebyla odmítnuta. Také k tomuto pramenu přihlédl V. VANĚČEK, s. 114, pozn. 77.
- 98 RÖSSLER, E.F.: *Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen und Mähren I: Prager Stadtrecht*, Prag 1845, s. 191 a XXVIII. E. OTT, viz pozn. 18, s. 165, hledá v těchto pramenech odraz intencí Karlových jako moravského markrabě.
- 99 PALACKÝ, F.: *Dějiny*, II/2, s. 148, pozn. 213.
- 100 DILCHER, H.: Die sizilianische Gesetzgebung Friedrichs II. Eine Synthese von Tradition und Erneuerung, in: FLECKENSTEIN, J. (vyd.), *Probleme um Friedrich II*, Sigmaringen 1974, in: *Vorträge und Forschungen* XVI, s. 24 ns.
- 101 DILCHER, s. 41.
- 102 M. BOHÁČEK, viz pozn. 58, s. 128.
- 103 Přehled převzatých míst byl už několikrát sestaven. Nejpodrobněji J. HOBZEK, viz pozn. 80, s. 5-7.
- 104 Tak už E. WERUNSKÝ, s. 68.
- 105 B. TÖPFER, viz pozn. 47, s. 154, přihlíží současně i k rozdílům obou pramenů a zaznamenává, která nařízení z Konstituce chybí v MC.
- 106 E. WERUNSKÝ, s. 70. F. PALACKÝ, AČ III, s. 66; F. MÜLLNER, s. 59; s jistou zdrženlivostí též H. JIREČEK, *Právníký život*, s. 97; A. WOLF, s. 734; E. OTT, s. 163; F. PELZEL, s. 69.
- 107 RAUSCHER, R.: viz pozn. 33, s. 265 ns. Několik autorových tvrzení však postrádá jakéhokoli historického odůvodnění a je třeba je odkázat do říše fantazie. Kombinuje, že už Přemyslu Otakaru II. byly Konstituce známy prostřednictvím královského notáře Jindřicha z Isernie a že také Gozius o nich věděl a použil jich ke svému konceptu. Je zbytečné se dále zabývat takovými nepodloženými kombinacemi. Také RAUSCHER přijímá, že v Karlově době byly oba texty k dispozici.

- 108 J. ŠUSTA, viz pozn. 76, s. 187; M. BOHÁČEK, s. 128. Také V. VANĚČEK se kloní k odmítavé odpovědi.
- 109 Jiř von SAVIGNY, F.C.: *Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter* VI, 2. vyd., Heidelberg 1850, s. 151, prokázal, že toto tvrzení postrádá jakéhokoli historického základu. Srv. E. OTT, s. 164. Ke vztahům Karla IV. k Bartolovi viz PFÄFF, I.: Kaiser Karl IV. und Bartolus, *MGDB* 56, 1918, s. 59-66. Důkladná analýza vzniku a rozvíjení této legendy u J. KLABOUCHA, *Osvěcené právní nauky v českých zemích*, Praha 1958, s. 92-95, a u V. VANĚČKA, Bartolovská pověst v Čechách, *PhS* 6, 1960, s. 17-38. Nově SLAPNICKÁ, II.: Karl IV. als Gesetzgeber in der Legende des 16. und 17. Jahrhunderts, in: *Kaiser Karl IV.*, s. 404-407.
- 110 F. MERZBACHER, viz pozn. 21, s. 146, v něm vidí iniciátora zákonodárského úsilí.
- 111 Možné spolupracovníky vypočítává J. SPĚVÁČEK, s.338. Také on považuje Karlův osobní podíl za směřodátný.
- 112 ŠUSTA, J.: *Za císařskou korunou*, s. 214 ns.
- 113 E. WERUNSKÝ, s. 70; J. HOBZEK, s. 4, a jiní.
- 114 V. CHALOUPECKÝ, *Arnošt z Pardubic, první arcibiskup pražský*, 2. vyd., Praha 1916, s. 88, poznamenal, že se uplatnilo juristické školení arcibiskupa a vliv jeho Statut z roku 1349.
- 115 Knihovna Národního muzea v Praze IV B 18, registrováno u J. KIJŘE, jako pozn. 5, pod číslem 7. Začátek: *Počínají se práva, které učinil vélebný Karel císař římský a český král s pomocí ctného kněze Arnošta prvního arcibiskupa pražského.*
- 116 PALACKÝ, F.: Úvod k edici, *AC* II, s. 76. V Dějinách národu českého, s. 145, datoval vznik Ordo do let 1355-1360.
- 117 H. JIREČEK, v úvodu k edici, *CIB* II/2, s. 198. Také J. ČELAKOVSKÝ, O zákonodárné činnosti Karla IV., *Právník* 18, 1879, s. 67 ns. soudil, že Ordo sloužil jako pramen pro MC. Obsažná a po dlouhou dobu směřodátná studie E. WERUNSKÉHO, Der Ordo iudicii terrae Boemie, *ZRG GA* 10, 1889, s. 98-167, tvrdila, zvl. s. 101-105, v obsáhlém výkladu priority českého textu a podnikla srovnání odpovídajících si míst Rožmberské knihy, tamtéž, s. 113. Procesněprávní pravidla jsou podle toho vyňata z Ordo a ne sepsána samostatně. Týž soud se nachází i u H. JIREČKA, *Právníký život*, s. 94.
- 118 Tak např. A. WOLF, viz pozn. 69, s. 734, a F. MERZBACHER, viz pozn. 21, s. 147, který datuje nejstarší českou formu do let 1344-1350.
- 119 VANĚČEK, V.: 'Ordo iudicii terrae' a jeho pořadí v právních památkách českých, *SVPS* 42, 1942, s. 150-171. Tato studie názorně ukazuje, že průkopnické práce F. Palackého stále podrží svou cenu. VANĚČEK, tamtéž, s. 154, určuje kvantitativní shody obou děl: 10 % látky z MC se nachází také v Ordo, 20 % z Ordo také v MC.
- 120 VESELÝ, J.: Majestas Carolina a Ordo iudicii terrae, *SVPS* 48, 1948, s. 18-32.
- 121 Proti domněnce F. PALACKÉHO, *AC* II, s. 76, a J. GEBAUERA, *Knihy Rožmberská, Listy filologické* 7, 1880, s. 262, prokázal E. WERUNSKÝ, viz pozn. 117, s. 99, pozdější původ tohoto rukopisu. Důkaz se opírá a "zkrácenou formuli přísahy", která byla připuštěna až roku 1368.
- 122 PELZEL, F.: Die Majestas Carolina, *MGDB* 6, 1868, s. 70. F. MERZBACHER, viz pozn. 21, s. 147. Patrně nedorozuměním se objevil u J. SPĚVÁČKA, viz pozn. 95, s. 124, pozn. 299, výrok, že se královi podařilo prosadit jiný, starší návrh, totiž Ordo. Týž autor, viz pozn. 41, s. 339, určuje poměr obou právních pramenů přesněji.
- 123 BOHÁČEK, M.: viz pozn. 58, s. 128 ns.
- 124 HOBZEK, J.: viz pozn. 80, s. 12.
- 125 Tamtéž, s. 10, M. BOHÁČEK, s. 129.
- 126 V jednotlivostech lze odkázat na Z. KALISTU, *Karel IV.*
- 127 Viz H. DILCHER, viz pozn. 100, s. 32 ns.
- 128 Constitutiones Concilii quarti Lateranensis, viz pozn. 15, s. 66, constitutio 18; srv. Decretales Gregorii IX, lib. 3, tit. 50, cap. 9. Tento zákaz byl krátce potom potvrzen od Honoria III, Decretales Gregorii IX, lib. 5, tit. 35, cap. 3.
- 129 BALDWIN, J.W.: The Intellectual Preparation for the Canon of 1215 against Ordeals, *Speculum* 36, 1961, s. 613-636.
- 130 ZELENÝ, R. ed.: Councils and Synods of Prague and their Statutes 1343-1361, zvláštní otisk z *Apollinaris* 45, 1972, s. 25.
- 131 V. VANĚČEK, viz pozn. 119, s. 163, důrazně upozornil na tento rozdíl v interpretaci.
- 132 Kronika Beneše z Weitmile, *FRB* IV, s. 530, zpravuje o *magna resistencia et displicencia baronum*. Shodně i životopis arcibiskupa Arnošta z Pardubic, *FRB* I, s. 393.
- 133 J. MARKOV, viz pozn. 29, zvl. s. 104 ns, v navázání na V. VANĚČKA. Když však J. MARKOV, s. 125, dále tvrdí, že synodálním rozhodnutím byla otázka ordálů pro zemský soud vyřízena a že v příští době přežívaly už jen na vrchnostenských soudech, lze s tím sotva vyslovit souhlas. F. ČADA, *Nejvyššího sudního království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká*, Praha 1930, v úvodu, s. 75, naproti tomu soudí, že synoda z roku 1343 měla skutečně úspěch a že ordály později už nebyly

- prováděny. Životopis Arnošta z Pardubic, jehož zprávu přijal i Beneš z Weitmile, vypovídá, že se arcibiskupovi podařilo odstranit ordály proti oposici šlechty. Tu je třeba opatrnosti, neboť pololegendární líčení Arnoštova životopisu není úplně spolehlivé. Nicméně je třeba přiznat, že se arcibiskup ve značné míře podílel na očištění soudních důkazů od nekřesťanských praktik.
- 134 VANĚČEK, V.: viz pozn. 119, s. 162.
- 135 J. MARKOV, s. 104 ns., který mimo to prozkoumává i zvláštní formy soudního souboje.
- 136 ČÁDA, F. (vyd.): *Ondřej z Dubé Práva zemská česká*, článek 1, s. 123.
- 137 Každá práce, která se týká MC nebo zákonodárné činnosti krále Karla IV, o tom mluví; samozřejmě také učebnice českých právních dějin a souhrnná pojednání o době Karla IV. Od citování těchto prací může být v dalším upuštěno.
- 138 WERUNSKÝ, E.: viz pozn. 2, s. 103, pozn. 1. Naposledy V. VANĚČEK, viz pozn. 1, s. 115.
- 139 RBM VI/1, č. 143 k 6. říjnu 1355.
- 140 RBM VI/1, č. 144 k 6. říjnu 1355.
- 141 ACRB II, č. 124.
- 142 *Tamtéž*, č. 127.
- 143 KOSS, R.: *Archiv Koruny české I: Dějiny archivu*, z autorovy pozůstalosti vyd. O. BAUER, Praha 1939, s. 141, J. ŠUSTA, s. 403; J. SPÍVÁČEK, s. 283; V. VANĚČEK, s. 114, pozn. 80; SKÝBOVÁ, A.: Karlovy snahy o stanovení nástupnické posloupnosti na českém trůně v lucemburském rodě, in: *Karolus quartus*, s. 165, pozn. 42.
- 144 KOSS, R.: *tamtéž*; SKÝBOVÁ, A.: *tamtéž*.
- 145 KOSS, R.: *tamtéž*, s. 142, to odmítá. Podle jiného brzy potom následujícího případu, mincovního řádu z roku 1378, se dá skutečně předpokládat, že listiny byly vydány a potom deponovány v archivu.
- 146 K poznámce A. SKÝBOVÉ, s. 169, pozn. 42, že žádná z těchto listin není uložena v markrabském archivu, lze dodat, že se to vysvětluje z právní povahy. Markrabí vystavil své listiny ne jako moravský panovník, nýbrž jako претендент trůnu pro případ, že by sám měl nastoupit v královskou hodnost; navíc příjemci nebyli moravští, nýbrž jen čeští pánové, protože se zákon měl týkat Čech. Proto byly i listiny Jana Jindřicha deponovány v korunním archivu.
- 147 Příslušné listiny v RBM VI/2, číslo 370 a další.
- 148 J. SPÍVÁČEK, s. 284.
- 149 J. ŠUSTA, s. 400–403.
- 150 SPÍVÁČEK, J. Bohemercentrismus a univocalismus Karla IV, in: *Mezinárodní vědecká konference*, viz pozn. 63, Sekce historie, Praha 1981, s. 96–105.
- 151 Je třeba přihlídnout, že v té době byly v chodu už přípravy na vypracování Zlaté buly.
- 152 Nejlepší přehled diferencí mezi zájmy vysoké šlechty a záměry MC sestavil V. VANĚČEK, viz pozn. 1. Ukázal při tom názorně, v kolika článcích by byla MC porušila staré právo šlechty, a které důvody ji pohnuly k negativnímu postoji.
- 153 FIALA, Z.: *Předhusitské Čechy*, s. 141.
- 154 Kompetence zemského soudu se vztahovala opravdu k nalézání práva a ne k pouhému nálezu v rozsudku ve smyslu vývodů K. KROESCHELLA, "Rechtsfindung". Die mittelalterlichen Grundlagen einer modernen Vorstellung, in: *Festschrift für Hermann Heimpel III*, Göttingen 1972 = *Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte* 36, III, s. 498–517.
- 155 To je skoro jednomyslné mínění právněhistorického bádání; poslední k tomu V. VANĚČEK, s. 117; na základě starší literatury též A. WOLF, s. 734, a F. MERZBACHER, s. 147, zvl. pozn. 30. Uvádět starší autory by bylo přebytné.
- 156 FRB IV, s. 524. V. VANĚČEK, s. 109, upozornil, že ve zprávách Beneše z Weitmile jsou vnitřní rozpory.
- 157 MARKOV, J.: *České žalobní formuláře a reformy Přemysla II. a Karla IV*, Bratislava 1936, s. 27–32.
- 158 K tomu je poznamenat, že toto ustanovení bylo několikrát interpretováno ve smyslu, že poddaní smějí žalovat svou vlastní vrchnost. To není správné, protože byli oprávněni k žalobám jen proti jiným šlechticům; viz KEJŘ, J.: Anfänge der ständischen Verfassung in Böhmen, in: BOOCKMANN, H. (vyd.), *Die Anfänge der Stände in Preussen und seinen Nachbarländern*, München (v tisku).
- 159 KALOUSEK, J.: *České státní právo*, s. 173. K dynastické politice Karlově nyní obecně D. VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, Warendorf 1988 = *Studien zu den Luxemburgern und ihrer Zeit*, sv. 2.
- 160 KAVKA, F.: Böhmen, Mähren, Schlesien, in: *Karl IV. Staatsmann und Mäzen*, s. 191. A. SKÝBOVÁ, in: *Karolus quartus*, s. 165, soudí, že pro Karla tenkrát více znamenala úprava nástupnického práva než zemský zákoník.
- 161 Vyd. R. ZELENÝ, s. 43.
- 162 RBM VI/3, č. 808. K tomu J. NUHLÍČEK, viz pozn. 97, s. 18, a M. BOHÁČEK, viz pozn. 58, s. 45.

- 163 AC I, s. 56-58. Úmyslem Karla IV. bylo obsazovat úřady jen na omezenou dobu, aby nemohly zůstat v rukou jedné rodiny. Viz T. SATURNÍK, pozn. 21, s. 11. Dohoda z roku 1395 se tím vracela ke starší praxi.
- 164 S. RUSSOCKI, s. 88, pokládá roky 1348 až 1378 za dobu rovnováhy sil.
- 165 Srv. VANĚČEK, V.: Ještě k charakteristice, *PhS* 25, 1983, s. 11.
- 166 Obecně A. WOLF, s. 734, zvl. pozn. 74. O opozici proti tomuto královu přání srv. V. VANĚČEK, viz pozn. 1, s. 117, který připomíná, že by tím byla povážlivě omezena moc šlechty. R. NOVÝ, in: *Karolus quartus*, s. 51, správně vidí, že tato zásada byla namířena proti praxi a tím i proti postavení zemského soudu.
- 167 Skoro ve stejném smyslu jako Ondřej z Dubé mluví zpráva stavovské komise o svobodách země v roce 1466, AC V, s. 363, ve které se výslovně opakuje, že pánové se nemají řídit podle písemných nálezů a že mohou vydávat odchýlné rozsudky ve shodě s průběhem řízení. Jaký význam tu mělo obrátité vedení důkazu, je zjevné.
- 168 Konkordance MC a právní knihy Ondřeje z Dubé u F. ČÁDY, s. 205.
- 169 F. ČÁDA, s. 38.
- 170 I. MARTINOVSKÝ, viz pozn. 5, s. 29. Jako typický příklad může platit zákaz šlechtických jednot před zemským soudem; Ondřej z Dubé se odvolává na rozhodnutí zemského soudu z roku 1383, i když se podobné pravidlo pokusila prosadit už MC.
- 171 F. ČÁDA, s. 62; budiž zvláště poukázáno na trestný čin únosu.
- 172 *Die sogenannten Sobieslaw'schen Rechte*, vyd. R. SCHIRANIL, München-Leipzig 1916.
- 173 Není vhodné místo k obnově sporu o dobu vzniku tohoto právního pramene. I přes některé starší práce a duchaplné vývody F. SEIBTA, *Communitas primogenita, Historisches Jahrbuch* 81, 1962, s. 91-96, které sepsání překládají zhruba do roku 1421, převažuje jednoznačně mínění, zastoupené v české literatuře a analyticky odůvodněné, že kompilace vznikla teprve v době, uvedené v textu.
- 174 Srv. tento pasus s novou edicí vybraných míst in: Výbor z české literatury husitské doby, Praha 1964, s. 417, který vykazuje určité podobnosti s odpovídajícím předpisem MC, článek 16 §2. K tomu R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III, s. 153, který se odvolává i na W.W. TOMKA, *Dějepis města Prahy* II, s. 301, a VIII, s. 302.
- 175 V knize dvorského soudu DD2 ve státním ústředním archivu ČSR, A 140, stará signatura 62 C 7. K tomu KEJŘ, J.: *Počátky dvorského soudu*, Praha 1956, s. 51.
- 176 KEJŘ, J.: *tamtéž*, s. 48-55. Doufám, že se mi podaří na jiném místě podat úplný průběh řízení o odumřelé statky, při čemž se jedná o velmi komplikovaný procesně právní systém.
- 177 Dvorské desky DD 30, KEJŘ, *tamtéž*, s. 51.
- 178 Již volební kapitulace, kterou čeští stavové předložili bavorskému vévodovi, požadovala navrácení statků, odtržených od země, AC I, s. 266. R. URBÁNEK, s. 540, hledal v dotazu vévodově narážku na MC.
- 179 *Jahrbücher des Zittauer Stadtschreibers Johannes von Guben und seiner Amtsnachfolger*, vyd. J.L. HAUPT, in: *Scriptores rerum Lusaticarum*, N.F. I, Goerlitz 1839, s. 70.
- 180 List vydala B. RYNEŠOVÁ, in: *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* II, Praha 1932, č. 207.
- 181 *Tamtéž*, č. 210.
- 182 Jmenovaný dopis Aleše ze Štemberka zpravuje, že Menhard z Hradce informoval o svém nálezu i jiné pány, rytíře a města.
- 183 O pozadí nejistoty pánů, kteří drželi panovnické statky, zevrubné hodnocení u R. URBÁNKA, I, s. 203 a zvl. 599 ns. Srv. I. MARTINOVSKÝ, s. 30.
- 184 Srv. Seznam rukopisů u J. KEJŘE, viz pozn. 5. Také I. MARTINOVSKÝ nachází nejstarší rukopisy až krátce před polovinou 15. století, v každém případě po roce 1442.
- 185 *Začátek: Boha všemohúcieho ku pomoci vzyvaje řád a ustavenie, jinak statuta kráľovstvie českého mnohé okrasy latínské opustiť...*
- 186 R. URBÁNEK na několika místech považuje MC ve formě Statut za závaznou a platnou, což ostatně odpovídá běžné praxi.
- 187 O residuích i o změnách, které odpovídaly poměrům po husitských válkách, byly podány už cenné výklady: Srv. E. WERUNSKÝ, s. 67 a 103; II. JIREČEK, s. 98; I. MARTINOVSKÝ, s. 31. V souvislosti s vylíčením veřejného života se zabýval četnými předpisy R. URBÁNEK III, průběžně.
- 188 Viz literatura citovanou u J. KEJŘE, viz pozn. 175, s. 50. Nově výstižně I. MARTINOVSKÝ, s. 32. Také články panského svazu předložené roku 1465 králi Jiřímu, AC IV, s. 104, požadovaly dodržování těchto pravidel a odvolávaly se výslovně na statuta země.
- 189 *Tamtéž*.
- 190 AC V, s. 363.
- 191 Toto memorandum pozměnilo lhůtu povinnosti k obraně země oproti Statutům, které vyzývaly k čtyřtydenní službě, tak, že se nyní počítalo jen se třemi týdny.

- 192 AČ IV, s. 447. Příslušný text se opakuje v požadavcích jen s nepatrnými změnami. To je – mimo jiné – jednoznačný důkaz, že se dbalo jako na právní pramen na Statuta, tj. sumární verzi a ne na neúplný překlad.
- 193 Srv. R. URBÁNEK, s. 328.
- 194 Porovnej v pozn. 181 jmenované psaní Rožmberkovo panu ze Šternberka, a stejně zprávu stavovské komise z roku 1466, uvedenou v pozn. 190.
- 195 Sněmy české I, s. 255 německý text, s. 257 český text. K tomu E. OTT, s. 168; E. WERUNSKY, s. 103. Pozdější literatura je závislá na těchto pracích, zvláště i učebnice českých dějin práva.
- 196 E. OTT, s. 167.
- 197 PELZEL, F.: *MVGDB* 6, 1868, s. 70. Text v *CIB* IV/1, s. 154.

© Jiří Kejř, 1991

Streitige Fragen in den Forschungen über sg. Maiestas Carolina

Jiří Kejř

Zusammenfassung

Die Studie fasst Ergebnisse der bisherigen Forschungsbestrebungen bei dem Erkennen der sog. Maiestas Carolina, des Gesetzbuchsentwurfes zusammen, welches für Böhmen König Karl der Vierte herauszugeben beabsichtigte, aber im Jahre 1355 musste er diese Absicht wegen Widerstand des Adels aufgeben.

Die Widersprüche in den Schlussfolgerungen der Forscher sowie die bisher ungelösten Probleme werden in elf Kapiteln kritisch erörtert: Überlieferung in den Handschriften; juristisches Beurteilen; Vergleich mit anderen gesetzgebenden Werken; Entstehung; Vorlagen; Urheberschaft; Verhältnis zu anderen tschechischen Rechtsquellen und zu gelehrten Rechten; Ordalverbot; Widerstand des tschechischen Adels und Abberufung des Gesetzbuches; weitere Schicksale Karls gesetzgebenden Versuchs; spätere tschechische Bearbeitung, sog. Statuta, als geltendes Recht.

In dieser Zusammenfassung kann auf ausführliche Übersicht des Inhalts verzichtet werden, weil diese Studie unlängst nur wenig geändert auf deutsch erschien: Die sogenannte Maiestas Carolina. – Forschungsergebnisse und Streitfragen, in: FAHLBUSCH, F.B. - JOHANEK, P. /Hg/: *Studia Luxemburgensia* - Studia zu den Luxemburgern und ihrer Zeit, Bd. 3, Warendorf 1989, s. 79-122.